

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τον όρο «Πτωχοπροδρομικά» εννοούμε έναν κύκλο ποιημάτων που έχουν χαρακτήρα κυρίως σατιρικό και ταυτόχρονα ικετευτικό και γράφτηκαν για να κολακεύσουν ή να διασκεδάσουν (με απώτερο σκοπό να εξευμενίσουν) τον αυτοκράτορα της βυζαντινής αυλής¹. Η σύνθετη

1. Είναι γνωστό ότι τα Πτωχοπροδρομικά ποιήματα κατέχουν ξεχωριστή θέση στις παλαιότερες ή και νεότερες Ιστορίες της Ελληνικής Λογοτεχνίας, βλ.: K. Krumbacher, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*, μτφρ. Γ. Σωτηριάδου, τόμ. Γ', [Βιβλιοθήκη Μαρασλή], εν Αθήναις 1900, (φωτ. ανατ. Αθήναι 1974), σ. 38-44. Α. Καμπάνη, *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 1925, ⁵1948, (φωτ. ανατ. Αθήνα 1971, σ. 22-27). Η. Βουτιερίδη, *Σύντομη ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (1000-1930)*, 3η έκδοση με συμπλήρωμα του Δημ. Γιάκου 1931-1976, Αθήνα 1976, σ. 80-84. Κ. Θ. Δημαρά, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* (από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας, ¹Αθήνα 1948, ⁹2000, σ. 38-41. Β. Knös *Histoire de la Littérature Neo-Gréque, La periode jusqu'en 1821*, Upsala 1962, σ. 74-80. Br. Labagnini, *La letteratura neoellenica*, Milano 1969, σ. 22-24. Μ. Vitti, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ¹Torino 1971, ³Αθήνα 1978, σ. 19-22. L. Polites, *A History of Modern Greek Literature*, Oxford 1973, ²1975, σ. 25-27. Μ. Μιράσγεζη, *Νεοελληνική Λογοτεχνία*, τόμ. Α', Αθήναι 1978, σ. 136-141. Λίνου

λέξη που υποδηλώνει τον πτωχό άνθρωπο των γραμμάτων και κρύβει το επίθετο ενός ξεχωριστού λογίου του 12ου αιώνα, του Θεοδώρου Προδρόμου², αγγίζει μεγάλα και δυσεπίλυτα ζητήματα που απασχόλησαν για πολλές δεκαετίες και απασχολούν ακόμη τη φιλολογική έρευνα. Το θέμα του επαίτη-ποιητή π.χ. εμφανίζεται ως κοινωνι-

Πολίτη, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 1978, Αθήνα, σ. 30-32. Βλ. επίσης Λίνου Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία, βιβλίο πρώτο, Πριν από την Άλωση*, Αθήνα 1967, (8η φωτ. ανατ. 1998), σ. 47-62. H.-G. Beck, *Ιστορία της Βυζαντινής Δημόδους Λογοτεχνίας*, μτφρ. (από την πρώτη έκδοση στη Γερμανική γλώσσα, Μόναχο 1971) Νίκης Eideneier, Αθήνα 2009, σ. 171-177. Γ. Δανέζη, «Πτωχοπροδρομικά», στο *Γράμματα Ι: Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Φιλολογία*, τόμ. Γ', *Βυζαντινή Περίοδος* [Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2001, σ. 221-227]. Δ. Γρ. Τσάκωνα, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και πολιτικής κοινωνίας*, τόμ. Α', Από τον Ακριτικό κύκλο μέχρι την Απελευθέρωση, ³Θεσσαλονίκη 2003, σ. 39-41. Στυλ. Αλεξίου, *Η Ελληνική Λογοτεχνία. Από τον Όμηρο στον 20ό αιώνα*, Αθήνα 2010, σ. 325-328. Βλ. και *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα - έργα - ρεύματα - όροι*, Αθήνα χ.χ., σ. 1896-1897. A. Každan, Al.-M. Talbot, T. Gregory, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, τόμ. III, σ. 1756-1757.

2. Βλ. W. Hörandner, *Theodoros Prodromos. Historische Gedichte*, [Wiener Byzantinistische Studien, 11], Βιέννη 1974. A. Kazhdan - S. Franklin, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου-12ου αιώνα*, μτφρ. Μ. Αυγερινού-Τζιώγα, επιμ. Β. Κατσαρός, Αθήνα 2007, σ. 97-128.

κό φαινόμενο στην εποχή των Κομνηνών αυτοκρατόρων³, οξυμένο ιδιαίτερα από την πληθώρα των λογίων που επιδιώκουν να πετύχουν τα προς το ζην ή αποτελεί απλώς μια φόρμα που προτιμούν οι χρηματοδότες παράλληλα με τη ρητορική φόρμα των εγκωμίων⁴. Το πρόσωπο του Προδρόμου αντιπροσωπεύει τον επιτυχημένο λόγιο που γνώρισε φήμη και απόκτησε οικονομικά οφέλη πλάι σε γνωστούς αυτοκράτορες της βυζαντινής αυλής (όπως πράγματι συνέβη με τον επώνυμο Θεόδωρο) ή συγκροτεί τον ανεκπλήρωτο πόθο και το αιώνιο παράπονο του ανώνυμου ανθρώπου που επένδυσε στα γράμματα δίχως ποτέ να προκόψει με τέτοια εφόδια; Τέτοιου είδους ερωτήματα προβάλλουν με την παρουσία των «Πτωχοπροδρομικών» Ποιημάτων που εμφανίζονται σε χειρόγραφα μεταγενέ-

3. Βλ. Ch. Diehl, *Figures Byzantines*, II, Παρίσι 1918, σ. 134-163 (= Βυζαντινές μορφές, μτφρ. Στέλλα Βουρδουμπά, Αθήνα 1969, σ. 493-522). Ζεράρ Βαλτέρ, *Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο στον αιώνα των Κομνηνών (1081-1180)*, μτφρ. Κ. Παναγιώτου, Αθήνα 1970, σ. 120-123. R. Beaton, «The Rhetoric of Poverty: the Lives and Opinions of Theodore Prodromos», *Byzantine and Modern Greek Studies* 11 (1987) 1-28.

4. H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τόμ. Α' (Φιλοσοφία, Ρητορική, Επιστολογραφία, Γεωγραφία), μτφρ. Α. Γ. Μπενάκη, Ι. Β. Αναστασίου, Γ. Χ. Μακρή, Αθήνα 1987, σ. 203-204.

λυσίμα ποιαν από όλες τις παραλλαγές να προβάλλει ως πρότυπο κείμενο¹¹¹. Περισσότερες πιθανότητες να βρισκείται κοντά στο πρωτότυπο έχει η παραλλαγή που καταγράφεται στο αρχαιότερο χειρόγραφο [το χειρόγραφο Paris. suppl. gr. 1034 (του έτους 1369/64)] κι αυτή επιλέγεται ως βασικό και ολοκληρωμένο κείμενο που δεν αλλοιώνεται καθόλου από επεμβάσεις, έστω κι αν οι γραφές των άλλων χειρογράφων φαίνονται καλύτερες, εκτός και αν η φθορά του κειμένου είναι οφθαλμοφανής, οπότε χρειάζεται και η επέμβαση του εκδότη που έχει στα χέρια του ορθές γραφές από τα άλλα διαθέσιμα χειρόγραφα. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η παράθεση των παραλλαγών, όπως γίνεται στα ποιήματα από τους εκδότες Hesselting - Pernot¹¹², και οι παραλλακτικοί στίχοι καταβαίνουν στο κριτικό υπόμνημα με πειθαρχημένο τρόπο ανταπόκρισης στην αρίθμηση των στίχων.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ «ΠΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΙΚΩΝ» ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ HESSELING - PERNOT ΚΑΙ EIDENEIER

Η παραδοσιακή άποψη για την αρίθμηση και την τάξη των ποιημάτων στηρίχτηκε στην έκδοση Hesselting -

Pernot. Η έκδοση αυτή ως βάση αποτέλεσε την αφετηρία για την έρευνα σε όλο τον 20ό αιώνα και ίσως αποτελεί ακόμη έρεισμα, για να κατανοήσει κανείς πληρέστερα τις προτάσεις των ερευνητών για τη λύση ορισμένων προβλημάτων που ανέκυψαν ήδη από τους ερευνητές του προπερασμένου (19ου αι.) και προκύπτουν ή συζητιούνται ακόμη και μετά τις ανατροπές που επέφερε η έκδοση Eideneier. Παρακολουθώντας το περιεχόμενο των τεσσάρων «Πτωχοπροδρομικών» ποιημάτων μπορούμε ταυτόχρονα να παρακολουθήσουμε και την παράδοση αυτών των κειμένων από τα χειρόγραφα που μας τα διέσωσαν.

Το πρώτο ποίημα (Α')

Το πρώτο ποίημα, που μας παραδίδεται από ένα μόνο χειρόγραφο της εθνικής Βιβλιοθήκης της Γαλλίας¹¹³, που χρονολογείται, σύμφωνα με την άποψη του H. Omont, στο μεταίχμιο του 13ου-14ου αι.¹¹⁴, ενώ κατά τον Eideneier στον 14ο αιώνα¹¹⁵. Το ποίημα φέρει την επιγραφή «Του Προδρόμου κυρού Θεοδώρου πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Μαυροϊωάννην». Το χειρόγραφο είναι το παλαιότερο και είναι μοναδικό, γιατί παραδίδει το δεύτερο

113. Paris. gr. 396, φφ. 684-694: H. Eideneier, *Πτωχοπροδρόμος*, σ. 118-121 (G).

114. H. Omont, *Inventaire Sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque National de France*, Παρίσι 1898, σ. 41 κ.ε.

115. H. Eideneier, *Πτωχοπροδρόμος*, σ. 118, σημ. 70.

111. Ό.π., σ. 121-122 και 146-147.

112. D. C. Hesselting - H. Pernot, *Poèmes Prodromiques*, σ. 48-71 και 72-83.

και το τέταρτο ποίημα, ένα σώμα δηλαδή των «Πτωχοπροδρομικών» ποιημάτων με χαρακτηριστικό γνώρισμα την πιο συντομευμένη μορφή που μας παραδίδονται τα δύο τελευταία ποιήματα για τα οποία διαθέτουμε και άλλα χειρόγραφα.

Το περιεχόμενο του ποιήματος Α' έχει ως κυρίαρχο θέμα τα βάσανα του ανδρός από τη γυναίκα του¹¹⁶. Εκείνη περηφανεύεται ότι κατάγεται από καλή γενιά κι ο ποιητής (που κρύβεται στον ρόλο του συζύγου) από φτωχή κι ασήμαντη οικογένεια. Η σχέση τους είναι ένα παιχνίδι αντιθέσεων. Αυτός ανεπρόκοπος και κακομοίρης κι εκείνη μια άξια και εργατική νοικοκυρά, που τώρα υποφέρει από ανέχεια. Άνεργος, τεμπέλης και αδιάφορος προκαλεί καθημερινά τη γκρίνια της συζύγου του που τον κατακρίνει ως αίτιο της κακοτυχίας της: στις νευρικές κρίσεις της εξαπολύει μύδρους εναντίον του. Άλλες φορές εναντιώνεται με τις φωνές κι άλλες πραγματοποιεί τις απειλές της: κλειδαμπαρώνεται κλείνοντάς τον έξω από το σπίτι ή και τον κυνηγά με το σκουπόξυλο, θυμίζοντας θεατρικά δρώμενα που αναπαριστούν σκηνές από την κωμωδία. Το άδειο στομάχι του τον οδηγεί σε τεχνάσματα για να μπει στο σπίτι· μεταμφιέζεται σε ζητιάνο και προκαλεί τη συμπόνια της γυναίκας του, παρά το γεγονός ότι γνωρίζει την απέχθεια και την οργή των παιδιών του

116. Πρβλ. ό.π., σ. 2-6.

ως κουρελής, αλλά τελικά κάμπτεται η ορμή τους στις επιταγές της διδακτικής βυζαντινής *φιλανθρωπίας*¹¹⁷. Αυτή την ιδιότητα του αυτοκράτορα Ιωάννη Κομνηνού (1118-1142) επικαλείται ο φτωχός ποιητής, για να γλιτώσει από τα καθημερινά βάσανα που ζει στο σπίτι του.

Το ποίημα, που εκτείνεται σε 274 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, έχει μια τέτοια αρχιτεκτονική δομή και οικονομία, μια τέτοια παραστατική δύναμη και εικονοποιία που υποδηλώνει, μαζί με τη δυναμική γλώσσα και την ολοζώντανη έκφραση, έναν δημιουργό, τέλειο γνώστη και χειριστή των μυστικών της ποιητικής τέχνης, όπως ήταν ο Θεόδωρος Πρόδρομος.

Το δεύτερο ποίημα (Β')

Το δεύτερο ποίημα μας παραδίδεται από το γνωστό, όπως είδαμε για το πρώτο ποίημα, παρισινό *χειρόγραφο*¹¹⁸ και από ένα ακόμη χειρόγραφο που προέρχεται από τη Μονή του Αγίου Σάββα των Ιεροσολύμων, τώρα στη Βιβλιοθήκη του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων με αριθ. 415. Το δεύτερο αυτό χειρόγραφο¹¹⁹ χρονολογείται και αυτό

117. Βλ. *Βίος Βασιλείου του Νέου*, πρόλογος Α.-Μ. Talbot, εισαγωγή Β. Κατσαρού, μετάφραση Δ. Αποστολίδης, Θεσσαλονίκη 2019, σ. 47-48, σημ. 132, όπου και βιβλιογραφία.

118. Χφ. Paris. gr. 396, φφ. 694-698. Βλ. και, σημ. 112-114 εδώ.

119. Στα φύλλα 268^v-274^v: Η. Eideneier, *Πτωχοπρόδρομος*, σ.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΠΟΙΗΜΑ Α΄

Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου
πρὸς τὸν βασιλέα Μαυροῦϊωάννην

- Τί σοι προσοίσω, δέσποτα, δέσποτα στεφηνόρε,
ἀνταμοιβὴν ὅποιαν δὲ ἢ χάριν προσενέγκω,
ἐξισωμένην πρὸς τὰς σὰς λαμπρὰς εὐεργεσίας,
τὰς γινομένας εἰς ἐμὲ τοῦ κράτους σου παντοίας;
- 5 Πρὸ τίνος ἤδη πρὸ καιροῦ καὶ πρὸ βραχέος χρόνου,
οὐκ εἶχον οὖν ὁ δύστηνος τὸ τί προσαγαγεῖν σοι
κατάλληλον τῷ κράτει σου καὶ τῇ χρηστότητί σου,
καὶ τῇ περιφανείᾳ σου καὶ χαριτότητί σου,
εἰ μὴ τινὰς πολιτικούς ἀμέτρους πάλιν στίχους,
- 10 συνεσταλμένους, παίζοντας, ἀλλ' οὐκ ἀναισχυντῶντας·
παίζουσι γὰρ καὶ γέροντες, ἀλλὰ σωφρονεστερώς.
Μὴ οὖν ἀποχωρίσης τους, μηδ' ἀποπέμφης, μᾶλλον,
ὡς κοδιμένα δέξου τους, ποσῶς ἂν οὐ μυρίζουν,
καὶ φιλευσπλάγχχνως ἄκουσον ἅπερ ὁ τάλας γράφω.
- 15 Κἂν φαίνωμαι γάρ, δέσποτα, γελῶν ὁμοῦ καὶ παίζων,
ἀλλ' ἔχω πόνον ἀπειρον καὶ θλίφιν βαρυτάτην
καὶ χαλεπὸν ἀρρώστημα, καὶ πάθος, ἀλλὰ πάθος!

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΠΟΙΗΜΑ Α΄

Του κυρίου Θεοδώρου Προδρόμου
προς τον βασιλιά Μαυροῦϊωάννη

- Τι να σου δώσω, αφέντη μου, στεφανοφόρε αφέντη,
ποια χάρη ή ανταμοιβή να σου προσφέρω τάχα,
να εξισώνει τις λαμπρές δικές σου καλοσύνες,
κάθε λογής που έκανε σ' εμέ η δύναμή σου;
- 5 Εδώ και κάμποσο καιρό, πριν από λίγο ακόμη,
δεν είχα ο κακότυχος κάτι να σου προσφέρω
κατάλληλο στη δύναμη και στη χρηστότητά σου,
στη θέση την περίοπτη, στη χάρη που κατέχεις,
παρά ξανά κάποιους κοινούς στίχους με δίχως μέτρο,
- 10 σεμνούς και παιχνιδιάρικους, αδιάντροπους, όμως, όχι·
παιχνιδίζουν κι οι γέροντες, πιο μυαλωμένα όμως.
Μην τους βάζεις παράμερα, μην τους απομακρύνεις,
δέξου τους σαν αρτύματα, κι ας μη μυρίζουν διόλου,
και μ' ευσπλαχνίαν άκουσε ό,τι ο φτωχός σου γράφω.
- 15 Κι αν φαίνομαι, αφέντη μου, ότι γελώ και παίζω,
όμως έχω πόνο αβάσταχτο, βαρύτατη μια θλίψη
κι αρρώστια πολύ δύσκολη, πάθος, αλλά τι πάθος!

Πάθος ἀκούσας τοιγαροῦν μὴ κήλην ὑπολάβης,
 μηδ' ἄλλο τι χειρότερον ἐκ τῶν μυστικωτέρων,
 20 μὴ κερατᾶν τὸ φανερόν, μὴ ταντανοταρτάνην,
 μὴ νόσημα καρδιακόν, μὴ περιφλεγμονίαν,
 μὴ σκορδαφόν μηδ' ὕδερρον, μὴ παραπνευμονίαν,
 ἀλλὰ μαχίμου γυναικὸς πολλὴν εὐτραπελίαν,
 προβλήματα προβάλλουσα καὶ πιθανολογίας
 25 καὶ τὸ δοκεῖν εὐλόγως μοι προφέρεται πλουτάρχως.
 Καὶ θέλω δεῖξαι προφανῶς τὴν ταύτης μοχθηρίαν,
 ἀλλὰ φοβοῦμαι, δέσποτα, τοὺς ἰταμωδεστέρους,
 μήπως ἐμὲ ἀκούσωσι καὶ ὑπάγουν εἰς τὸ ὀσπίτιν
 καὶ νὰ μὲ πιττακώσωσιν ἐκ τῶν ἀπροσδοκῆτων·
 30 καὶ κρεῖσσον εἶχον, δέσποτα, τὸ νὰ μὲ θάψουν ζῶντα,
 καὶ νὰ μὲ βάλουν εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ μὲ περιχώσουν,
 παρὰ νὰ μάθῃ τίποτε τῶν ἄρτι γραφομένων.
 Φοβοῦμαι γὰρ τὸ στόμαν της, φοβοῦμαι τὴν ὀργὴν της,
 τὰς ἀπειλάς της δέδοικα καὶ τὴν ἀποστροφὴν της.
 35 Εἰ δὲ πολλάκις δόξει της καὶ φθάσει ὁ καρκατσάς της,
 καὶ ὀρίσει τὰ ψυχάρια της καὶ τὴν πρωτοβαβᾶν της,
 καὶ πιάσουν καὶ ταυρίσουν με καὶ σύρουν με εἰς τὴν μέσσην
 καὶ δώσουν με τὰ τρίκωλα καὶ τὰ χαρακτηριστικά μου,
 τίς ἔλθῃ καὶ ἐκδικήσῃ με καὶ ἐκβάλῃ με ἀπ' ἐκείνης;
 40 Ὅμως κἂν οὕτως γένηται, κἂν οὕτως κἂν ἀλλοίως,

Ὄταν μιλάω για πάθος μου, μην το νομίσεις κήλη,
 μήτε κάτι χειρότερο, αυτά που δεν τα λέμε,
 20 μήτε δακτύλων φλεγμονή και τρέμουλο απ' το κρῦο,
 μήτε αρρώστια της καρδιάς, ούτε στα στήθη φλόγα,
 μήτε σπασμούς και ἰδρωμα, μήτε και πνευμονία,
 ἀλλὰ γυναικάς φοβερῆς μεγάλη χοροῖδία,
 προβάλλοντας προβλήματα και πιθανολογίες
 25 κι ὅ,τι καλό της φαίνεται πλούσια μου το φορτώνει.
 Θέλω να δείξω φανερά ὅση κακία κρύβει,
 ὅμως φοβοῦμαι, αφέντη μου, κάποιους θρασεῖς ανθρώπους,
 μήπως μ' ἀκούσουν τι θα πω, τραβήξουν για το σπίτι
 κι ἐκεῖ που δεν περίμενα σ' αὐτὴ με καταγγεῖλουν·
 30 θα προτιμούσα, αφέντη μου, ζώντα για να με θάψουν,
 και να με βάλουν μες στη γη και να με παραχώσουν,
 παρὰ να μάθει κατιτί απ' ὅσα τώρα γράφω.
 Γιατί τρέμω το στόμα της, φοβάμαι την οργή της,
 τρομάζω τις φοβέρες της και την απέχθειά της.
 35 Αν της φανεί πολλές φορές, της ἔρθει στο κεφάλι,
 φωνάξει και τους δούλους της και την πρωτογιαγιά της,
 και πιάσουν και τεντώσουν με και σύρουν μες στο δρόμο
 και με χτυποῦν με τρία λουριά, χαράξουν το κορμί μου,
 ποιος θά 'ρθει για προστάτης μου, να με γλιτώσει τότε;
 40 Ὅμως, κι αν ἔτσι γίνει αὐτό κι αν ἄλλως κάπως γίνει,

καιρὸς λοιπὸν τὰ κατ' ἐμὲ πάντα σοι σαφηνίσαι.

Οὐ φέρω γάρ, ὦ δέσποτα, τὴν ταύτης μοχθηρίαν,
 τοὺς καθ' ἡμέραν χλευασμούς και τὰς ὄνειδισίας·
 τό «κύρι, οὐκ ἔχεις προσοχήν», τό «κύρι, πῶς τὸ λέγεις;»
 45 τό «κύρι, τί προσέθηκας;» Τό «κύρι, τί ἐπεκτήσω;»
 Ποῖον ἱμάτιον μὲ ἔραψας; Ποῖον δίμιτον μὲ ἐποίκεις;
 και ποῖον γυρὶν μὲ ἐφόρεσας; Οὐκ οἶδα Πασχαλίαν.
 Ἔχεις με χρόνους δώδεκα ψυχροὺς και ἀσβολωμένους,
 οὐκ ἔβαλα ἀπὸ κόπου σου τατίκιν εἰς ποδάριν,
 50 οὐκ ἔβαλα εἰς τὴν ράχιν μου μεταξωτὸν ἱμάτιν,
 οὐκ εἶδα εἰς τὸ δακτύλιν μου κρικέλλιν δακτυλίδιν,
 οὐδὲ βραχιόλιν με ἔφερες ποτέ νὰ τὸ φορέσω.
 Οἱ ξένοι κατακόπτουσι τὰ γονικά μου ρούχα,
 και ἐγὼ καθέζομαι γυμνή και παραπονεμένη.
 55 Ποτέ οὐκ ἐλούθην εἰς λουτρὸν νὰ μὴ στραφῶ θλιμμένη,
 ἡμέραν οὐκ ἐχόρτασα, νὰ μὴ πεινάσω δύο,
 στενάζω πάντοτε, θρηνώ και κόπτομαι και κλαίω.
 Τὴν θάλασσαν τὴν μὲ ἔφερες, γνωρίζεις, ἔπαρέ τὴν·
 τὸ διβλαντάριν τὸ κουτνὶν και τὸ φηλὸν διβίκιν,
 60 και τὸ μεγαλογράμματον ἱμάτιν τὸ κνηκάτον,
 ἢ χάρισον ἢ πώλησον ἢ δὸς ὅπου κελεύεις·
 τὰ λουτρικά τὰ μὲ ἔποικεις και τὸ κραβατοστρώσιν

ἦρθε ἡ ὥρα νὰ στα πω ξεκάθαρα πια ὅλα.

Δεν τὴν ἀντέχω, ἀφέντη μου, τόση κακία πὺ ἔχει,
 τοὺς κάθε μέρα χλευασμούς και τοὺς ονειδισμούς της·
 το: «κύρι, δε δείχνεις προσοχή; κύριε, πῶς μας τό ἔπες;
 45 Τι ἔχεις προσθέσει, κύριε; Ποια εἶναι ἡ προκοπή σου;
 και ποιο ρούχο μου ἔραψες; Ποιο «δίμιτο» μου φέρνεις;
 Μαντήλι ποιο μου φόρεσες; Μια Πασχαλιά δεν ξέρω.
 Ἔχεις με χρόνους δώδεκα ψυχροὺς και μαυρισμένους·
 δεν ἔβαλα ἀπ' τὸ μόχθο σου «τσόκαρο» στο ποδάρι,
 50 δεν ἔβαλα στη ράχη μου ρούχο ἀπὸ μετάξι,
 στο δάχτυλο δεν ἔβαλα ποτέ ἓνα δακτυλίδι,
 και οὔτε βραχιόλι μου ἔφερες ποτέ νὰ τὸ φορέσω.
 Οἱ ξένοι κατασχίζουσι τὰ ρούχα τῶν γονιῶν μου,
 και ἔγὼ κάθομαι ἔδῶ γυμνή και παραπονεμένη,
 55 ποτέ δεν μπήκα σὲ λουτρό και νὰ μὴ βγῶ θλιμμένη,
 ἀν κάποια μέρα χόρτασα, πείνασα για δυο μέρες,
 στενάζω πάντοτε, θρηνώ, δέρνω τὰ στήθη, κλαίω.
 Τὴ θάλασσα που μ' ἔφερες, ξέρεις, και πὰρ' τὴν πίσω·
 τὸ «διβλαντάριν», τὸ «κουτνὶν» και τὸ φηλό «διβίκιν»,
 60 και τὸ μεγαλογράμματο κιτρινωπό μου ρούχο,
 ἢ χάρισ' τὸ ἢ πούλα τὸ ἢ δῶσ' τὸ ὅπου ορίζεις·
 τὰ λουτρικά που μου ἔκανες, τοῦ κρεβατιοῦ τὸ στρώμα

εἰς κληρον νὰ τὰ δέξωνται οἱ παῖδες σου πατρῶν·
 τὰ γονικά σου πράγματα καὶ ἡ οἰκοσκευὴ σου
 65 ἀρκοῦν τὰς θυγατέρας σου νὰ τὰς ἐξωπροικίσῃς·
 καὶ σὺ ἄς εἶσαι σιγηρὸς καὶ ἀπομεριμνημένος.
 Ἐπεντρανίζεις, ἄνθρωπε, κὰν ὅλως θεωρεῖς με;
 Ἐγὼ ἤμην ὑπόληπτική καὶ σὺ ἦσουν ματσουκάτος·
 ἐγὼ ἤμην εὐγενική καὶ σὺ πτωχὸς πολίτης,
 70 σὺ εἶσαι Πτωχοπρόδρομος καὶ ἐγὼ ἤμην Ματσουκίνη,
 σὺ ἐκοιμῶ εἰς τὸ ψιαθὶν καὶ ἐγὼ εἰς τὸ κλινάριν·
 ἐγὼ εἶχον προῖκα περισσὴν, καὶ σὺ εἶχες ποδοκόπιν,
 ἐγὼ εἶχον ἀσημοχρύσαφον, καὶ σὺ εἶχες σκαφοδούγας
 καὶ σκάφην τοῦ ζυμώματος καὶ μέγαν πυροστάτην·
 75 καθέζεσαι εἰς τὸ ὀσπίτιν μου, καὶ ἐνοίκιον οὐ φροντίζεις,
 τὰ μάρμαρα ἠφανίσθησαν, ὁ πάτος συνεπτῶθη,
 τὰ κεραμίδια ἐλύθησαν, τὸ στέγος ἐσαπρώθη,
 οἱ τοῖχοι καταπίπτουσιν, ἐξεχερσώθη ὁ κήπος,
 κοσμήτης οὐκ ἀπέμεινεν, οὐ γύφος, οὐδὲ σπέτλον
 80 οὐδὲ ρηγλὶν μαρμάρινον, οὐ συγκοπὴν μετρία·
 αἱ θύραι συνεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου πᾶσαι,
 τὰ κάγκελλα ἐξηλώθησαν ἀπ' ἄκρας ἕως ἄκραν,
 καὶ τὰ στηθαῖα ἔπεσον τὰ πρὸς τὸ περιβόλι.
 Θύραν οὐκ ἠλλάξας ποτέ, σανίδιν οὐ κὰν φίχα,
 ;

67, 84 κὰν 68 σὺ ἦσουν 70 ἐγὼ ἤμην 72, 73 ἐγὼ εἶχον... σὺ εἶχες

ας τα δεχτούν τ' αγόρια σου σαν πατρικό τους κλήρο·
 τα γονικά σου πράγματα και η οικοσκευή σου
 65 αρκοῦν στις θυγατέρες σου να τις πανωπροικίσεις·
 κι εσύ ας μένεις σιωπηλός, μέριμνες να μην έχεις.
 Μ' αναγνωρίζεις, άνθρωπε, κι αν με πλαγιοκοιτάξεις;
 Εγὼ εἶχα υπόληψη, συ κράταγες ματσούκα·
 εἶχα καλή καταγωγή, ἦσουν φτωχὸς του δρόμου,
 70 συ εἶσαι πτωχοπρόδρομος, ἐγὼ αρχοντοπούλα,
 στην φάθα ξάπλωνες εσύ, κι ἐγὼ σ' ἓνα κρεβάτι·
 ἐγὼ εἶχα προῖκα περισσὴ, ξυπόλυτος γυρνούσες,
 εἶχα ἀσήμι και χρυσό, συ δούγες βαρελίσιες
 και σκάφη του ζυμώματος και πυροστιὰ μεγάλη·
 75 κάθεται μες στο σπίτι μου, το σπίτι δε σε νοιάζει·
 τα μάρμαρα ἀφανίστηκαν, το πάτωμα ζαρώνει,
 τα κεραμίδια λύθηκαν και σάπισεν η στέγη,
 οι τοῖχοι του γκρεμίζονται, χορτάριασεν ο κήπος,
 κοσμήτης δεν ἀπόμεινε, γύφος, ἀλλ' οὔτε τζάμι
 80 οὔτε «ρηγλί» μαρμάρينو, μωσαϊκό κανένα·
 οι πόρτες πια ολότελα ἔχουν σκεβρώσει ὅλες,
 τα κάγκελα ξηλώθηκαν ἀπ' ἄκρη ως την ἄκρη,
 τα παραπέτα ἔπεσαν, τα προς το περιβόλι.
 Πόρτα δεν ἀλλάξες ποτέ, δε κάρφωσες σανίδι,

80 ρηγλί· κομμάτι μαρμάρου ευθύ, πιθ. κοσμήτης

85 ποτὲ οὐκ ἔξεκεράμωσας, οὐδὲ ἀνερράψω τοῖχον,
οὐ τέκτονα ἐκάλεσας, ἵνα τὸν περιρράψῃ,
οὔτε καρφὴν ἠγόρασας νὰ ἐμπήξῃς εἰς σανίδιν·
βλέπουν σε τὰ φυχάρια μου καὶ ἔχουν σε ὡς αὐθέντην,
φοβοῦνται, παραστήκονται, δουλεύουν καὶ τιμῶσιν·
90 ἐγὼ κρατῶ τὸ ὄσπίτιν σου καὶ τὴν ὑποταγὴν σου,
δουλεύω τὰ παιδιὰ σου παρὰ βαβᾶν καλλίστην,
οἰκονομῶ τὰ κατὰ σέ, τρέχω, μοχθῶ, διώκω,
καὶ κάμνω λινοβάμβακον ἱμάτιν καὶ φορῶ το·
ἔχεις με κουρατόρισσαν, ἔχεις με ἀναπλαρέαν,
95 καὶ κάμνω καὶ τὰ μαλλωτά, κάμνω καὶ τὰ ναρθήκια·
ἔχεις με φιλονήτριαν, καὶ κάμνω τὸ λινάριν,
κάμνω ὑποκαμισόβρακα, στιβάζω τὸ βαμβάκιν·
ἔχεις με προσμονάριον ὁμοῦ καὶ ἐκκλησιάρχην,
καὶ κανονάρχην σὺν αὐτοῖς, καὶ χωρικὸν νοτάρην·
100 καὶ σὺ καθέζεσαι ὡς πωλὴν χωσμένον εἰς τὸ βρῶμα,
καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκᾷς τί νὰ σέ παραβάλω.
Τὸ τί σέ θέλω ἔξαπορῶ, τὸ τί σέ χρήζω οὐκ οἶδα·
ἂν οὐκ ἐθάρρεις κολυμβᾶν, κολυμβητῆς μὴ ἐγένου,
ἀλλ' ἄς ἐκάθου σιγηρὸς καὶ ἀπομεριμνημένος,
105 καὶ ἄς ἔκνηθες τὴν λέπραν σου, καὶ ἄς ἤφηνες ἐμένα.
Εἰ δὲ κομπῶσαι ἠθελες καὶ λάβειν καὶ πλανήσειν,
ἄς ἔλαβες ὁμοίαν σου, καπήλου θυγατέραν,

90 ὄσπίτιν 91 βαβᾶν 102 χρήζω

85 κεραμιδιό δεν άλλαξες, μήτε μπάλωσες τοίχο,
και μαραγκό δεν κάλεσες να τον καλαφατίσει,
και δεν αγόρασες καρφί να μπήξεις στο σανίδι.
Σε βλέπουν υπηρέτες μου και σ' ἔχουν σαν αφέντη,
φοβούνται, συμπαρίστανται, τιμούν και σε φροντίζουν.
90 Εγώ κρατώ το σπίτι σου, το σέβας το δικό σου,
υπηρετώ τα τέκνα σου σαν παραμάννα πρώτη,
ρυθμίζω ὅσα σ' αφορούν, τρέχω, μοχθῶ, παλεύω,
και κάνω λινοβάμβακο ρούχο να το φορέσω.
Μ' ἔχεις να σε υπηρετώ, μ' ἔχεις και του χεριού σου,
95 εγώ φτιάχνω τα μάλλινα, φτιάχνω και τα τσουράπια·
για γνέστρα μ' ἔχεις στην κλωστή, να ξένω το λινάρι,
κάνω πουκάμισα, βρακιά, να στρίβω το βαμπάκι·
μ' ἔχεις για προσμονάριο, μαζί και νεωκόρο,
και κανονάρχο μ' ὅλα αυτά και χωρικό γραφιά σου.
100 Και συ στέκεις ωσάν πουλί μ' ορθάνοιχτο το στόμα,
και κάθε μέρα προσδοκᾷς τι να σουβάλω δίπλα.
Γιατί σε θέλω απορώ, δεν ξέρω τί σε θέλω·
αν ἔτρεμες τη θάλασσα, κολυμβητῆς μην ἦσουν,
ἀλλ' ας καθόσουν σιωπηλός, φροντίδες να μην ἔχεις,
105 ας ἐξυνες τη λέπρα σου κι ας ἀφηνες ἐμένα.
Κι αν να γελάσεις ἠθελες, να με παραπλανήσεις,
ας ἐπαιρνες μια ὁμοια σου, κάπελα θυγατέρα,

κουτσοπαρδάλαν τίποτε, γυμνήν, ἠπορημένην,
ἢ χορταρίναν τριφηλήν ἀπὸ τὰ Μανινέα·

110 καὶ τί με παρωδήγησας τὴν ἀπορφανισμένην
μὲ τὰ συχνογυρίσματα καὶ μὲ τὰς κομπωσίας,
καὶ μὲ τοὺς ὀφικάτορας καὶ τὸ πολὺν ὀφίκιν;».·
Ἐν ἐπιτόμῳ τοιγαροῦν, δέσποτα, δέσποτά μου,
ἐκ τῶν πολλῶν ὁ δούλος σου τινὰ παρεστησάμην·

115 εἰ γὰρ ἠθέλησα πότε τὰ πάντα σοὶ συγγράφαι,
ἠρώων ἂν κατάλογον ἄλλον συνεγραψάμην·
ἀλλ' ἔτι τὰ λεγόμενα ἄρχοῦσι φιλαλήθως
καὶ πρόδηλα τυγχάνουσι καὶ πεφανερωμένα·
καὶ κὰν ἀλήθειαν ἔχωσι καὶ πιθανολογίας,

120 φευδῆ τὰ πάντα, δέσποτα, καὶ λῆρον ὀνομάζω,
καὶ μῦθον τὰ λεγόμενά καλῶ καὶ φληναφίας·
ἔχουσι γὰρ τινὰ ρητὰ πικρίας πεπλησμένα.

Ἡ δὲ τὰς ἀποκρίσεις μου μὴ καταδεχομένη
στήκει, τριχομαδίζεται, δέρει τὰ μάγουλά της·

125 συνάγει τὰ παιδιὰ της, ἀπαίρει καὶ τὴν ρόκαν,
ἐμβαίνει εἰς τὸ κουβούκλιν της, κλείει σφικτὴν τὴν θύραν,
μουλλώνεται καὶ κρύπτεται, ἐμὲ δ' ἀφίνει ἔξω.

Ὡς τὸ ἐποῖκεν· πρὸ πολλοῦ, δέσποτα στεφανοφόρε,
ὅταν ἐστράφη· σάβουρος ἀπ' ὧδε παρ' ἐλπίδα·

τίποτε κουτσοπάρδαλη, γυμνή μέσα στη φτώχεια,
ἢ χορταρίνα τρυφηλή ἀπὸ τὰ Μανινέα.

110 Γιατί με παραπλάνησες τὴν απορφανισμένη
μὲ τὰ συχνογυρίσματα καὶ τὰ γελάσματά σου,
μὲ το συμπεθερολόι σου καὶ τὸ μεγάλο 'φίκι;».·
Κοντολογίς, ἀφέντη μου, κύρη μου κι ἀρχοντά μου,
ἀπ' τα πολλὰ ὁ δούλος σου ἀνέφερα ορισμένα.

115 Ἀν εἶχα βούληση ποτέ ὅλα νὰ σου τὰ γράφω,
κατάλογο ηρωικό ἄλλον θὰ εἶχα γράφει·
ἀλλ' ὅσα σου 'πα εἶν' αρκετά, ειλικρινά στο λέω,
καὶ εἶναι ὅλα πρόδηλα κι ὅλα φανερωμένα·
ἀν κι ἔχουν στὴν ἀλήθεια τοὺς καὶ πιθανολογίες,

120 φέματα, παραλήρημα, ὅλα στα λέω, ἀφέντη,
καὶ ὅσα λέω τ' ἀποκαλώ μύθο καὶ φλυαρίες·
γιατί ορισμένα ἀπ' τα ρητὰ εἶναι γεμάτα πίκρα.

Τὶς ἀπαντήσεις μου αὐτὴ δὲν δέχεται ν' ἀκούσει,
τριχομαδιέται, στέκεται, γδέρνει τὰ μαγουλά της·

125 μαζεύει ὅλα τὰ παιδιὰ, ρόκα στα χέρια παίρνει,
μπαίνει μέσα στο δῶμα της, κλείνει καλὰ τὴν πόρτα,
πεισμῶνει ἐκεῖ καὶ κρύβεται, μ' ἀφήνει ἐμένα ἀπέξω.

Ὅπως συνέβη πρὸ καιροῦ, στεφανοφόρε ἀφέντη,
τότε που ἀδειος γύρισα, χωρὶς νὰ το προσμένω·

- 130 ἤνικα γὰρ εἰσέβηκα τὴν θύραν καβαλλάρης,
ὡς εἶδεν ὅτι ἐπέζευσα, κι ἀνέβηκα κι ἐκάτσα
δίχρα θορύβου καὶ βοῆς, χωρὶς ὀχλαγωγίας,
μὴ τινὰς ἐπαγόμενος, μαχίμους στρατιώτας,
μὴ προπομποὺς μηδ' ὀπαδοὺς ραβδούχους, σκηπτροφόρους,
135 μὴ χρυσοφόρων ὀπλιτῶν μαχίμων συνεργίαν,
μηδὲ πεζῶν ἐπιδρομὴν σφενδονητῶν ἀγούρων,
μικρολαλεῖν ἀπήρξατο καὶ συχνομουρμουρίζει.
Ἐγὼ δ' ὡς ἤμην νηστικὸς ἀπὸ τὸ φιλοπότιν,
μὴ κρύψω τὴν αἰτίαν μου καὶ ἔχω πολλάκις κρίμα,
140 ὡσὰν ἐμελαγχόλησα κι ἠγριολάλησά την,
καὶ πάλιν τὰ συνήθη μοι συμφώνως ἐπεφώνει:
τὸ «τί θαρρεῖς; τὸ «τίς εἶσαι;» τὸ «βλέπε τίνα δέρεις,
ποιὰν ὑβρίζεις πρόσεχε καὶ ποιὰν ἀτιμάζεις·
οὐκ εἶμαι σθλαβοπούλα σου οὐδὲ μισθάρμισσά σου·
145 πῶς ἤπλωσας ἐπάνω μου; τὸ «πῶς οὐκ ἐνετράπησ;
Τὰ βρώσιμα ἐπεκῆρωσας καὶ τὰ ποτὰ ὡσαύτως,
τὰ πάντα ἐξεστράγγισας, καὶ ἐποῖκες μ' ἐρημίτριαν.
Ἄν ἴδωσι τὰ ὀμμάτια μου ποτὲ τοὺς ἀδελφούς μου,
καὶ οὐ πιάσουν καὶ ἀφιδώσουν σε καὶ δείξουν καὶ τελέσουν,
150 καὶ δῆσω σου εἰς τὸν τράχηλον τὰ τέσσαρα παιδιὰ,
καὶ βάλλω εἰς τὴν καρδίαν μου τὰ γόνιμά μου κέρδη,
καὶ ἐκβάλλω σε, ἐκ τὸ ὀσπίτιν μου μετὰ πομπῆς μεγάλης,

130 καβαλλάρης 138 Φιλοπάτιν 146 τα¹/ἀπεκῆρωσας

- 130 Ὄταν εἰσήλθα στην αυλή καβάλα στ' ἀλογό μου,
μόλις μ' εἶδε που πέζευσα, κι ἀνέβηκα τη σκάλα,
κάθισα χωρὶς θόρυβο, φωνές, οχλαγωγία,
χωρὶς να σέρνω πλάι μου μάχιμους στρατιώτες,
μήτε προσκόπους κι οπαδοὺς, ραβδούχους σκηπτροφόρους,
135 και χρυσοφόρους ἔνοπλους να βοηθοῦν στη μάχη,
οὔτε πεζῶν σφενδονητῶν παλικαριῶν ομάδα,
ἀρχισε να σιγομιλά, να συχνομουρμουρίζει.
Και ὅπως ἤμουν νηστικὸς ἀπ' την οἰνοποσία,
μην κρύψω την αἰτία μου κι ἔχω πολὺ το κρίμα,
140 μόλις μου μαύρισε η χολή κι ἀγριες κουβέντες εἶπα,
και πάλι ὅσα ἤξερε ἀρχισε ν' ἀραδιάζει:
«Σαν τι θαρρεῖς, ποιος εἶσαι εσύ και πρόσεχε ποιον δέρνεις,
ποια βρίζεις βάλε μες στο νου, ποιαν ἀτιμάζεις τώρα·
εγὼ δεν εἶμαι σκλάβα σου οὔτε και μισθωτή σου·
145 δεν ντράπηκες τα χέρια σου ἐπάνω μου ν' ἀπλώσεις;
Τα τρόφιμα τ' ἀφάνισες και τα ποτὰ ἐπίσης,
και ὅλα τα ξεστράγγισες, στην ἐρημιὰ με φέρνεις.
Αν κάποτε τ' ἀδέλφια μου τα μάτια μου ἀντικρίσουν,
θα σε κρεμάσουνε ψηλά, να δεις θα σε ξεκάνουν,
150 θα δέσω εγὼ στο σβέρκο σου τα τέσσαρα παιδιὰ μας,
θα κρύψω μέσα στην καρδιά τα γονικά μου κέρδη,
θα διώξω σε ἀπ' το σπίτι μου με πόμπεμα μεγάλο,

νά ποίσω καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόληψίν σου,
νά ποίσω τὴν κουδούπαν σου αὐτὴν τὴν μαδισμένην!»

- 155 Τούτους τοὺς λόγους τοιγαροῦν ἀτίμως μοι λαλοῦσα,
εἶχον βουλήν, ὦ δέσποτα, νὰ τὴν περιραπίσω,
πλὴν οὖν σκοπήσας ἑαυτὸν εἶπον εἰς νοῦν τοιάδε:
«Διὰ τὴν ψυχὴν σου, Πρόδρομε, καθίζου σιγηρὸς σου,
ὅσα κὰν λέγει βάσταζε καὶ φέρε τα γενναίως·
160 ἂν πλήξης γὰρ καὶ δώσης τὴν πολλάκις νὰ πονέσῃ,
ὡς εἶσαι γέρων καὶ κοντὸς καὶ ὡσὰν ἀδυνατίζεις,
ἴσως νὰ ἀπλώσῃ ἐπάνω σου καὶ νὰ σὲ σύρῃ ἐμπρὸς τῆς,
κι ἂν τύχη κι ἀποδείρῃ σε, νὰ σὲ ἐξεσφονδυλίσῃ.
Ὅμως, εἰ βούλει μερικῶς νὰ τὴν περιτραλίσῃς,
165 πιάσε ραβδὶν, βάλε φωνήν, ρίψον τὸ καμελαύχιν,
ἴπολυσον πέτραν κατ' αὐτῆς, πλὴν βλέπε μὴ τὴν δώσης,
καὶ πόδισον, κατάδραμε τάχα νὰ τὴν κρατήσῃς·
ὡς ἐπιτρέχεις, σκόνταφον, κατάβα, δὸς ἀθρόως·
καταπεσῶν ἀνάστηθι, πάλιν κατὰτρεχέ την,
170 τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀγρίωσον, δείξον λοξὸν τὸ βλέμμα,
τὸ καμελαύχιν στράβωσον, βρύξον καθάπερ λέων».
Ἦς δ' οὐδὲ ράβδον ἐφευρεῖν ὁ τάλας ἠδυνήθην,
ἀπαίρω τὸ σκουπόραβδον γοργὸν ἀπὸ τὴν χρεῖαν
παρακαλῶν, εὐχόμενος καὶ δυσωπῶν καὶ λέγων:
175 «Πανάχραντέ μου, κράτει τὴν, ἐμπόδιζε, Χριστέ μου,

164 ὅμως ἂν

θα δεις ζημιὰ στο πρόσωπο καὶ στὴν υπόληψή σου,
θα σπάσω τὴν κεφάλια σου, αὐτὴ τὴ μαδισμένη!»

- 155 Ὅταν περιφρονητικὰ μου ἔλεγε τέτοια λόγια,
σκεφτόμουν τότε, ἀφέντη μου, χαστούκια νὰ τῆς δώσω,
ἀλλ' ἐξετάζοντας καλὰ εἶπα στο νοῦ μου τέτοια:
«Για τὴν ψυχὴ σου, Πρόδρομε, τὴ σιωπὴ σου κράτα,
ὅσα κι ἂν λέει ἀντεξ' τα, υπόμεινε γενναίᾳ·
160 ἂν τὴ χτυπήσῃς καὶ πολὺ τὴν κάνεις νὰ πονέσει,
καθὼς δὲν ἔχεις δύναμη, εἶσαι κοντὸς καὶ γέρος,
ἴσως τὰ χέρια ἀπλώνοντας, μπροστὰ τῆς σε τραβήξῃ,
κι ἀφοῦ σε καλοδεῖρει αὐτὴ, θὰ σε ἐσφενδονίσει.
Ὅμως, ἂν θέλεις τόσο δα ἐκείνη νὰ τρομάξῃς,
165 πιάσε ραβδί, βάλε φωνή, ρίξε τὸ καμελαύχι,
ρίξε μιὰ πέτρα πάνω τῆς, ὅμως μὴ τὴν πετύχεις,
καὶ πήδησε, τρέξε γοργά, τάχα νὰ τὴν κρατήσῃς·
ἐκεῖ που τρέχεις σκόνταφε, κατέβα, δώσ' τα ὅλα·
κι ἀφοῦ πέσεις, σήκω ξανά, κυνήγησέ τὴν πάλι,
170 ἀγρίεφε τὰ μάτια σου, δείξε λοξὸ τὸ βλέμμα,
τὸ καμελαύχι στράβωσε, βρυχήσου σαν λιοντάρι».
Καθὼς οὐτε ραβδί νὰ βρῶ ὁ δύστυχος μπορούσα,
πήρα πια τὸ σκουπόραβδο γοργά ἀπ' τὴν ἀνάγκη
παρακαλοῦσα, εὐχόμενα, ἰκέτευα καὶ εἶπα:
175 «Πανάχραντέ μου, κράτα τὴν, ἐμπόδιζε, Χριστέ μου,

μὴ παίξῃ κοντογύρισμα καὶ ἐπάρῃ τὸ ραβδὶν μου
καὶ δώσῃ καὶ ποιήσῃ με στραβὸν παρὰ διαβόλου».

Ὡς δὴ αὐτῆ, θεόστεπτε, πρὸ τῶν λοιπῶν ἀπάντων,
καὶ τὸ φωμὶν ἐκλείδωσε καὶ τὸ κρασὶν ἐντάμα,

180 φεύγει, λανθάνει, κρύπτεται, καὶ κλείσασα τὴν θύραν
ἐχάθισεν ἀμέριμνος καὶ ἐμὲ ἀφήκεν ἔξω.

Κρατῶν δὲ τὸ σκουπόραβδον τὴν θύραν ἤραξάμην·
ὡς δ' ἠγανάκτησα λοιπὸν κρούων σφοδρῶς τὴν θύραν,
εὐρῶν ὁπὴν ἐσέβασα τ' ἄκρον τοῦ σκουποράβδου·

185 ἐκεῖνη δὲ πηδῆσασα καὶ τούτου δραξαμένη
ἐταύρισε ἀπέσωθεν, ἐγὼ δὲ πάλιν ἔξω·

ὡς δ' ἔγνω ὅτι δύναμαι καὶ στερεὰ τὴν σύρω,
χαυνίζει τὸ σκουπόραβδον, τὴν θύραν παρανοίγει,
καὶ παρ' ἐλπίδα κατὰ γῆς καταπεσὼν ἠπλώθην.

190 Ὡς δ' εἶδεν ὅτι ἔπεσον, ἤρξατο τοῦ γελᾶν με,
ἐκβαίνει καὶ σηκώνει με γοργὸν ἀπὸ τοῦ πάτου,
καὶ τάχα κολακεύουσα τοιαῦτα προσεφώνει:

«Ἐντρέπου, κύρι, νὰ σωθῆς· ἐντρέπου κὰν ὀλίγον,
οὐκ εἶσαι χωρικούτσικον, οὐδὲ μικρὸν νινίτσι,

195 κατάλειψον τὴν δύναμιν, τὴν περισσὴν ἀνδρείαν,
καὶ φρόνει καλλιότερον ἔν, τίμα τοὺς κρείττονάς σου,
καὶ μὴ παληκαρεύεσαι, μηδὲ λαζοφαρδεύῃς».

196 καλλιοτεριν ἔν 193 κὰν

μην κάνει κοντογύρισμα και πάρει το ραβδί μου
με κάνει με το χτύπημα στραβό κατά διαβόλου».

Τέλος αυτή, θεόστεπτε, εκτός όλων των άλλων,
μου κλείδωσε και το φωμί και το κρασί αντάμα,

180 φεύγει, ξεφεύγει, κρύβεται, μου κλείνει και την πόρτα
και κάθισε αμέριμνη κι εμέ άφησε απέξω.

Κρατώντας το σκουπόξυλο την πόρτα πια χτυπούσα·
κι όταν πια αγανάκτησα τη θύρα μας να κρούω,
βρήκα μια τρύπα κι έχωσα πια του ραβδιού την άκρη·

185 εκείνη τότε πήδησε, τ' άρπαξε με τα χέρια,
τραβούσε αυτή από τη μια κι εγώ από την άλλη.

Σαν ένιωσε ότι μπορώ σίγουρα να τη σύρω,
άφησε το σκουπόξυλο, μισάνοιξε την πόρτα,
κι ανέλπιστα σωριάστηκα κι απλώθηκα στο χώμα.

190 Μόλις με είδε κι έπεσα, άρχισε να με παίζει,
βγήκε έξω και με σήκωσε γοργά από το χώμα,
τάχα παρηγορώντας με μου 'λεγε τέτοια λόγια:

«Πρόσεξε, κύρη, να σωθείς· πρόσεξε, έστω λίγο·
δεν είσαι χωριατόπαιδο ούτε μικρό παιδάκι·

195 παράτησε τη δύναμη, την περισσή ανδρεία,
και σκέφου, είναι καλύτερο, τίμα τους ανωτέρους,
μην κάνεις τον παλικαρά, κι απλώνεις το ζωνάρι».

Ἐν ἐπιτόμῳ τοιγαροῦν ταῦτα μοι προσειποῦσα,
 πάλιν εἰσῆλθεν ἔνδοθεν, ἐκλείδωσεν, ἐκάτσειν.

200 Ἐγὼ δ' ἀπάρας παρευθὺς τρέχω πρὸς τὸ κουβούκλιν
 καὶ πίπτω εἰς τὴν κλίνην μου, τὸ γεῦμα περιμένων.
 Παραπεινᾶν ἀρξάμενος ἀνῆλθον ἐκ τῆς κλίνης,
 καὶ πρὸς τὸ ἀρμάριν ἐπελθὼν εὐρίσκω κλειδωμένον.
 Στραφεῖς οὖν πάλιν ἔπεσον ἐπάνω ἐπὶ τὴν κλίνην

205 συχνὰ περιστροφόμενος καὶ βλέπων πρὸς τὴν θύραν.
 Τοῦ γοῦν ἡλίου πρὸς δυσμᾶς μέλλοντος ἤδη κλῖναι,
 βοή τις ἄφνω [ἐγείρεται] καὶ ταραχή μεγάλη,
 ἔν καὶ γὰρ ἐκ τῶν παιδῶν μου ἔπεσεν ἐκ τοῦ ὕφους,
 καὶ κροῦσαν κάτω ἔκειτο ὥσπερ νεκρόν. Αὐτίκα

210 συνήχθησαν αἱ γείτονες ὡς πρὸς παρηγορίαν,
 αἱ μανδραγοῦραι μάλιστα καὶ πρωτοκουρκουσοῦραι·
 καὶ τότε ἄς εἶδες θόρυβον καὶ ταραχὴν μεγάλην.
 Ἀσχολουμένων τοιγαροῦν τῶν γυναικῶν καὶ πάντων
 τῶν συνελθόντων ἐπ' αὐτῶ, ὡς φθάσας εἶπον ἄνω,

215 τοῦ βρέφους τῷ συμπτώματι καὶ τοῦ παιδὸς τῷ πάθει,
 κρυπτῶς ἀπῆρα τὸ κλειδί, καὶ ἤνοιξα τὸ ἀρμάριν·
 φαγὼν εὐθύς τε καὶ πιὼν καὶ κορεσθεὶς ἐξαίφνης,
 ἐξῆλθον ἔξωθεν καὶ γὰρ θρηνῶν σὺν τοῖς ἑτέροις.

Τοῦ πάθους καταπαύσαντος, τοῦ βρέφους δ' ἀναστάντος,

220 ἀπεχαιρέτησάν εὐθύς οἱ συνδεδραμηκότες·

Για να μιλήσω σύντομα, αυτά τα λόγια είπε·
 και πάλι μπήκε, κάθισε και κλείδωσε το σπίτι.

200 Ευθύς τότε ξεκίνησα, έτρεξα προς το δώμα
 κι έπεσα στο κρεβάτι μου, προσμένοντας το γεύμα.
 Όταν η πείνα μ' έσφιξε, σηκώθηκα απ' την κλίνη,
 προς το ντουλάπι κίνησα· το βρήκα κλειδωμένο.
 Γύρισα πάλι κι έπεσα επάνω στο κρεβάτι

205 στριφογυρίζοντας συχνά με τη ματιά στην πόρτα.
 Όταν λοιπόν τραβούσε πια στη δύση του ο ήλιος,
 σηκώθη ξάφνου μια βοή και ταραχή μεγάλη,
 έπεσε κάτω από ψηλά ένα από τα παιδιά μου,
 χτύπησε πέφτοντας αυτό κι ήταν σαν πεθαμένο.

210 Μαζεύτηκαν οι γείτονες να μας παρηγορήσουν,
 οι ανακατώστρες προπαντός κι οι πρωτοκουτσομπόλες·
 τότε να 'βλεπες θόρυβο και ταραχή μεγάλη.
 Λοιπόν όσοι μαζεύτηκαν, γυναίκες κι όλοι οι άλλοι
 και κοίταζαν τι έγινε, όπως είπα πιο πάνω,

215 με του παιδιού το πέσιμο, και με το πάθημά του,
 άρπαξα το κλειδί κρυφά κι άνοιξα το ντουλάπι·
 αμέσως ήπια, έφαγα κι ανέλπιστα χορτάτος,
 τότε ξεπόρτισα κι εγώ, θρηνώντας με τους άλλους.
 Κι όταν κόπασε το κακό και το παιδί εσηκώθη,

220 χαιρέτησαν όλοι ευθύς όσοι ήλθαν να συνδράμουν.

παραλαβοῦσα δ' ἡ γυνὴ τοὺς ταύτης παιῖδας πάντας,
 εἰσῆλθεν ἔνδον σὺν αὐτοῖς καὶ πάλιν ὑπεκρύβη.
 Ἐγὼ δὲ μόνος κοιμηθεὶς δίχα παραμυθίας,
 χωρὶς δείπνου καὶ σκοτεινὰ καὶ παραπονεμένα
 225 ἠγέρθη ταχινώτερον, ἦλθον ἐπὶ τὴν κλίνην,
 καὶ δὴ πιάσας τῇ χειρὶ τὴν θύραν τῆς εἰσόδου,
 καὶ τὸ «κυρά μου» προσειπὼν, καὶ τὸ «καλὴ σου ἡμέρα»,
 καὶ τὸ «φυχή, οὐκ ἀνοίγεις μοι, καρδιά, οὐ θεωρεῖς με;»
 καὶ στεναγμὸν ἀπὸ ψυχῆς ἐκπέμφας ἄχρι τρίτου.

230 Ὡς δ' οὐ φωνῆς ἀκήκοα οὐδέ τινος λαλίας,
 οὐδὲ φιλοῦ προσνεύματος, οὐ σμιχροτάτου λόγου,
 πάλιν ὀπισθοπόδισα καὶ ἐστράφη ἐξοπίσω
 καὶ σύνδακρυς γενόμενος ἐγύρισα καὶ ἐκάτσα,
 καὶ πρὸς τὸ γεῦμα, δέσποτα, πεσῶν ἀπεκοιμήθην.

235 Καὶ μονοκύθρου μ' ἔδωκε καθ' ὕπνου μυρωδιά,
 καὶ παρευθὺς τὸν ὕπνον μου ρίψας ἐκ τῶν βλεφάρων,
 ἀναπηδῶ, σηκώνομαι μετὰ σπουδῆς μεγάλης,
 παρὰ σκυλὶν λαγωνικὸν κάλλια ρινηλατήσας,
 κοιτάζω τὸ μονόκυθρον ἀπέσω εἰς τὸ κουβούκλιον.

240 Οἱ παιῖδες ἐσυνήχθησαν, ἐκάθισαν νὰ φάγουν,
 καὶ τὸ τραπέζιν ἔστησαν μετὰ τὴν ἐξόπλισίν του.
 Ὡς δ' εἶδε ταῦτ' ὁ δοῦλος σου χαρᾶς πολλῆς ἐπλήσθη,
 ἐλπίζων νὰ με κράξουσιν, νὰ κάτσωμεν, νὰ φάμεν

225 ταχινώτερον

Πήρε και η γυναίκα μου μαζί της τα παιδιά μας,
 μαζί τους μέσα χώθηκε και κρύφτηκε και πάλι.
 Εγώ μόνος κοιμήθηκα, χωρίς παρηγοριά μου,
 δίχως φαῖ στα σκοτεινά και παραπονεμένα.

225 Σηκώθηκα νωρίτερα, πήγα προς το κρεβάτι,
 έπιασα με το χέρι μου την πόρτα της εισόδου.
 «Κυρά μου», τη χαιρέτησα, της είπα, «καλημέρα»,
 «φυχή μου, δε μου ανοίγεις πια, καρδιά μου, δε με βλέπεις;»
 και στέναξα ως τρεις φορές μες από την ψυχή μου.

230 Όταν δεν άκουσα φωνή ούτε λαλιά καμία,
 ούτε ένα νεύμα απαλό ούτε μικρό καν λόγο,
 έκανα πίσω βήματα και στράφηκα ξοπίσω
 γεμάτος από δάκρυα γύρισα να καθίσω.

Το μεσημέρι, αφέντη μου, κλείσαν τα βλέφαρά μου
 235 και μυρωδιά από φητό με χτύπησε στον ύπνο.
 Απόδιωξα τον ύπνο μου από τα βλέφαρά μου,
 πήδησα και σηκώθηκα μ' ακράτητη βιασύνη,
 με όσφρηση καλύτερη από σκύλου κυνηγιάρη,
 και είδα το κρεατικό να βρίσκεται στο δώμα.

240 Και τα παιδιά μαζεύτηκαν και κάθισαν να φάνε,
 και το τραπέζι στρώθηκε με τ' απαραίτητά του.
 Σαν είδα αυτά ο δούλος σου, πήρα χαρά μεγάλη,
 να με φωνάξουν έλπίζα να κάτσουμε να φάμε.

Ὡς δὲ παρέδραμε καιρὸς καὶ τίποτε οὐκ ἐφάνη,
 245 εὐθύς ἀνακαθέζομαι μετὰ σπουδῆς μεγάλης
 καὶ εὐρίσκω τὸ σκλαβώνικον καὶ βάλλω το ἐπάνω,
 καὶ τῆς Τομπρίτσας τὸ μανδῖν ἐπάνω τὸ ἐντυλίχθην
 καὶ βάλλω καὶ σκαράνικον ἐπανωκαμελαύχιν,
 μακρὸν καλάμιν ἤρπασα, κινῶ πρὸς τὸ κουβούκλιν,
 250 καὶ σφαλισμένον τὸ εὐρηκα καὶ ἀπέξωθεν ἰστάμην·
 ἠρξάμην κράζειν συνεχῶς τὸ «δέμνε κυριδάτον»
 τὸ «σάμνε», καὶ τὸ «ντόμβρε», καὶ τὸ «στειροπορτέω».
 Ἐδραμον οὖν οἱ παῖδες μου μηδὲν μεμαθηκότες,
 ἀπῆραν ξύλα παρευθὺς καὶ ράβδους τε καὶ λίθους,
 255 τὴν σκάλαν μὲ ἐκατέβασαν μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους.
 Ἡ μάνα των γνωρίσασα ἐφώνησε τοὺς παῖδας:
 «Ἀφήτε τον, πτωχὸς ἐνι, καράνος, πελεγρίνος».
 Καὶ ὡς τὸ ἤκουσεν ὁ δούλος σου χαρᾶς πολλῆς ἐπλήσθην,
 ὅτι ἡ κοιλιά μου ἠὐκαίρησεν ἀπὸ τὴν ἀφαγίαν.
 260 Ἡμερωθέντων τοιγαροῦν τῶν παιδῶν πα[ραυτίκα],
 ἀνέβηκα τὴν σκάλαν μου τῆ τούτων ὁδ[ηγία]
 καὶ εὐθύς πηδήσας καὶ εἰσελθὼν καὶ προτραπείς [καθίσαι],
 τὸ πότε νὰ μὲ κράξωσι νὰ φάγω προσεδόκουν,
 καὶ μόλις εἶδον πίνακα ζωμὸν ἔχοντα πλεῖστον,
 265 καὶ ὀλίγον ἀπὸ τὸ παστὸν καὶ θρύμματα μεγάλα,
 καὶ δράξας εἰς τὰς χεῖρας μου ἠῦφρανε ἡ καρδιά μου,

Ἀλλ' ὅταν πέρασε καιρὸς καὶ τίποτε δε βγήκε,
 245 ἀμέσως ἀνακάθισα με περισσὴ βιασύνη
 καὶ βρήκα τὸ σκλαβώνικο καὶ τὸ 'ριξα στον ὦμο,
 καὶ τῆς Τομπρίτσας τὸ μαντί τυλίχτηκα τριγύρω
 καὶ ἔβαλα τὸ σκαράνικο γιὰ πανωκαλημαύκι,
 μακρὸ καλάμι ἀρπάξα, ορμάω πρὸς τὸ δῶμα,
 250 βρήκα νὰ εἶναι σφαλιστό καὶ στάθηκα ἀπέξω·
 ἐκράξα ἀσταμάτητα τὸ «κύρη σας φωνάζει!»,
 τὸ «σάμνε» καὶ τὸ «ντόμυρε» καὶ τὸ «ξεροσταλιάζω».
 Κι ἔτρεξαν τὰ βλαστάρια μου χωρὶς νὰ ξέρουν διόλου,
 σήκωσαν ξύλα παρευθὺς, μαζί ραβδιά καὶ λίθους,
 255 καὶ ἀπὸ τὴ σκάλα μ' ἐρίξαν με τόση γρηγοράδα.
 Ἡ μάνα τους κατάλαβε καὶ στα παιδιὰ φωνάζει:
 «Ἀφήστε τον, εἶναι φτωχὸς, προσκυνητὴς καὶ ξένος».
 Σαν τ' ἀκουσα ὁ δούλος σου, πῆρα χαρὰ μεγάλη,
 γιὰτὶ ἡ κοιλιά μου εὐτύχησε μετὰ τὴν ἀφαγία.
 260 Σαν ηρεμήσαν τὰ παιδιὰ, χωρὶς νὰ χάνω χρόνο,
 ἀνέβηκα τὴ σκάλα μου μ' αὐτὰ ὡς οδηγούς μου
 καὶ μ' ἓνα σάλτο βρέθηκα στο δῶμα καθισμένος,
 νὰ με φωνάξουν πρόσμενα, γιὰ νὰ στρωθῶ νὰ φάω,
 καὶ μόλις πιάτο ἀντίκρυσσα, ζουμί ξεχειλισμένο,
 265 καὶ λίγο ἀπὸ τ' ἀλίπαστο καὶ θρύμματα μεγάλα,
 τὰ ἔδραξα στα χέρια μου καὶ χάρηκε ἡ καρδιά μου,
 252 σάμνε· «ελέησον!», βοήθεια! / ντόμυρε· δώστε μου εἰρήνη!

ζωμὸν ἰδῶν τὸν περισσὸν καὶ τὰ χοντρά κομμάτια.

Τοιαῦτα πέπονθα δεινά, κρατάρχα στεφηφόρε,

παρὰ μαχίμου γυναικὸς καὶ τρισαλιτηρίας,

270 ὡς εἶδε με κενώτατα ἐλθόντα πρὸς τὸν οἶκον.

Ἄν οὖν μὴ φθάσῃ με τὸ σὸν φιλεύσπλαγχνον, αὐτάναξ,

καὶ δῶροις καὶ χαρίσμασι τὴν ἀπληστον ἐμπλήσῃς,

τρέμω, πτοῦμαι, δέδοικα μὴ φονευθῶ πρὸ ὥρας,

καὶ χάσῃς σου τὸν Πρόδρομον, τὸν κάλλιστον εὐχέτην.

270 καινότεατα

σαν εἶδα ἀφθονο ζουμί και τα χοντρά κομμάτια.

Τέτοια δεινά υπέφερα, ηγέτη στεφηφόρε,

από γυναίκα δυνατή και τρισαλητηρία,

270 όταν εἶδε να ἔρχεται, χέρι αδειανό στο σπίτι.

Αν δεν προφτάσει, ἄρχοντα, η σπλαχνική ματιά σου,

η ἀπληστη να χορταστεί με παροχές και δώρα,

τρέμω, δειλιώ και σκιάζομαι μη σκοτωθῶ προώρως,

και συ χάσεις τον Πρόδρομο, τον πιο καλό σου ευχέτη.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΠΟΙΗΜΑ Α΄

Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου
πρὸς τὸν βασιλέα Μαυροῖωάννην

στ. 1. Ο τύπος «προσοίσω» είναι μέλλοντας (αλλά χρησιμοποιείται ως υποτακτική απορηματική σε συνδυασμό με την αντίστοιχη υποτακτική «προσενέγκω» του στ. 2) του ρήματος προσφέρω· πβ. οἷσις = φορά, κίνηση και οἰσοφάγος = μυώδης σωλήνας που συνδέει τον φάρυγγα με το στομάχι.

– Με τον τύπο «αφέντης» αποδίδω τον αντίστοιχο «δεσπότης»· πβ. τα ομόρριζά του δέσποινα, δεσπότης, δεσπότης, δεσποσύνη, δεσποτάτο, δεσποτεία, δεσποτικός, δεσποτίσκος, δεσποτισμός κ.ά.

– Με τον τύπο «στεφανηφόρος» αποδίδω τον αντίστοιχο «στεφηφόρος» (από το ουσιαστικό στέφος = στεφάνι και το θέμα του ρήματος φέρω).

στ. 4. Με τον τύπο «δύναμη» αποδίδω τον αντίστοιχο «κράτος»· πβ. κραταιός = δυνατός, κρατερός = δυνατός, κρατύνω = δυναμώνω, κρατώ = εξουσιάζω κ.ά.

στ. 6. Με τον τύπο «καχότυχος» αποδίδω τον αντίστοιχο

«δύστηνος»· πβ. «δύστονος» = πολυστέναχτος, *δυστυχής* = δύστηχος και πολλά άλλα σύνθετα με πρώτο συνθετικό το α-χώριστο μόριο *δυσ-*.

στ. 7. Η *χρηστότητα* από το επίθετο *χρηστός*· πβ. τα σύνθετα *χρηστοθήτης, χρηστοθήθεια, χρηστομάθεια*.

στ. 8. Με το ονοματικό σύνολο «θέση περίοπτη» αποδίδω τη λέξη *περιφάνεια* (από το επίθετο *περιφανής* = περίοπτος και αυτό από την πρόθεση *περί* = γύρω και το θέμα του ρήματος *φαίνομαι*).

– Με την περίφραση «στη *χάρη* που κατέχεις» αποδίδω τη λέξη *χαριτότης*, που προέρχεται από τη λέξη *χάρις* (που έχει το θέμα *χαρ-* του ρήματος *χαίρω* και από την οποία δημιουργούνται πολλές σύνθετες λέξεις: *χαριτοβριθής, χαριτόβρυτος* = γεμάτος χάρες, *χαριτολόγημα* = χαριτωμένος λόγος, *χαριτολογία* κ.ά.

στ. 9. Ο ποιητής κάνει λόγο για στίχους «πολιτικούς» και «άμετρους». Με τον πρώτο όρο εννοεί ότι δε χρησιμοποιεί καθιερωμένους στίχους (για παράδειγμα, τον δακτυλικό εξάμετρο της επικής ποίησης, τον ιάμβικό τρίμετρο της δραματικής ποίησης και τα ποικίλα μέτρα της λυρικής ποίησης της ελληνικής αρχαιότητας), αλλά τον κοινό στίχο της «δημώδους ποίησης», τον δεκαπεντασύλλαβο στίχο· με τον δεύτερο στίχο εκφράζεται με πολλή μετριοφροσύνη – ο στίχος του δεν είναι άμετρος, αφού και τυπικό μέτρο έχει και αξιόλογο εσωτερικό

ρυθμό.

στ. 11. Στο στίχο αυτό ο ποιητής μας δίνει ένα προσωπικό δεδομένο του: είναι γερασμένος ηλικιακά.

στ. 13. *Άρτυμα* (κοδιμέντο στο πρωτότυπο) είναι το καρύκευμα, το μυρωδικό, το μπαχαρικό, το ήδυσμα εδεσμάτων. Ο ποιητής πάντως με πολλή μετριοφροσύνη παρουσιάζει άοσμα τα μυρουδικά του: *ποσῶς ἂν οὐ μυρίζουν...*

στ. 14. Με τον τύπο «φτωχός» αποδίδω τον αντίστοιχο «τάλας» = ταλαίπωρος, κακόμοιρος, ελεεινός. Εδώ έχουμε άλλο ένα προσωπικό δεδομένο του: είναι φτωχός, αδύναμος οικονομικά.

στ. 15. Ο ποιητής επισημαίνει ότι τα φαινόμενα απατούν: εξωτερικά φαίνεται ευτυχής (γελά και παίζει, «ἀλλ' ἔχει πόνον ἄπειρον καὶ θλίψιν βαρυτάτην»).

στ. 17. ... *πάθος, ἀλλά τι πάθος!* Στο δεύτερο αυτό ημιστίχιο του στίχου αυτού του ουσιαστικού επαναλαμβάνεται η λέξη «πάθος» (= πάθημα) με έμφαση: πάθημα, μα τι πάθημα, δηλαδή όχι συνηθισμένο πάθημα.

στ. 18. *Κήλη* είναι το οίδημα, το όγκωμα· πβ. τα σύνθετα *βουβωνοκήλη, εντεροκήλη, υδροκήλη* κ.ά.

στ. 19. ...*ἐκ τῶν μυστικωτέρων* = από τα πιο απόκρυφα. Το επίθετο *μυστικός* προέρχεται από το ουσιαστικό *μύστης* = αυ-

τός που έχει γνωρίσει στοιχεία μη προσιτά σε άλλους ή και μη ανακοινώσιμα· και αυτό από το ρήμα *μύω* = κλείνω τα μάτια μου. Πβ. τα ομόρριζα *μυστήριο*, *μυστηριακός*, *μυστηριώδης*, *μυστικισμός*, *μυστικότητα*, *μυστικιστής* κ.ά.

στ. 22. *Σκορδαφός* είναι ίσως ο σπασμός (πβ. *σκορδάζειν* = *σπᾶσθαι*, κατά τον Ησύχιο, λεξικογράφου του 5^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα· ὕδρος ή ὕδρωψ είναι η νόσος «ὕδρωπίαση» ή «ὕδρωπικία» (ὕδρωψ εἰς ἀμίδα είναι η νόσος «διαβήτης»).

στ. 23. *Μάχιμος* (από το ρήμα *μάχομαι*) = ικανός για μάχη, δυνατός, πολεμικός, έντονος, καβγατζής. Από το στίχο αυτό και στη συνέχεια έχουμε ένα ακόμη προσωπικό δεδομένο του ποιητή: είναι παντρεμένος με γυναίκα που τον κακομεταχειρίζεται.

- *Εὐτράπελία* (από το επίθετο *εὐτράπελος* = εύκολα μεταβαλλόμενος, πνευματώδης, ευφυολόγος - βωμολόχος, αχρειολόγος, σκωπτικός). Όλες οι ομόρριζες λέξεις από το επίρρημα *εὖ* = καλά, εύκολα (πρώτο συνθετικό πολλών ελληνικών λέξεων, πβ. *εὐτραφής*, *εὐλογος*, *εὐχάριστος* κ.ά.) και από το θέμα του ρήματος *τρέπω* = στρέφω, αναποδογυρίζω.

στ. 24. Η χρήση της μετοχής προβάλλουσα στο στίχο αυτό γίνεται με «σαλοικισμό», δηλαδή με συντακτικό σφάλμα· συνάπτεται με τη λέξη *γυναικός* του προηγούμενου στίχου και θα έπρεπε να ήταν *προβαλλούσης*.

- *Πιθανολογία* είναι λόγος που βασίζεται σε πιθανότητες,

όχι σε αποδείξεις, το πιθανολόγημα· πβ. τα ομόρριζα *πιθανολόγος*, *πιθανολογικός*, *πιθανολογώ*. Όλα προέρχονται από το επίθετο *πιθανός* (από το θέμα του αορίστου *ἐπιθον* του ρήματος *πείθω*) και από το θέμα (με ετεροίωση *λεγ-*, *λογ-*) του ρήματος *λέγω*.

στ. 25. *Πλουτάρχως*: επίρρημα από το επίθετο *πλούταρχος* = κύριος πλούτου (σύνθετο από το ουσιαστικό *πλούτος* και το ρήμα *ἄρχω* = εξουσιάζω).

στ. 26. ... ή ὄση κακία ἔχει. Αποδίδω με την περίφραση αυτή τον όρο *μοχθηρία* = αθλιότητα, φαυλότητα, δυσμενής προκατάληψη· το ουσιαστικό αυτό προέρχεται από το επίθετο *μοχθηρός* και αυτό από το ρήμα *μοχθῶ* = καταπονούμαι, κακοπαθῶ.

στ. 27. Το επίθετο *ἴταμός* προέρχεται από το *ἴτης* (και τα δύο παράγονται από τύπο του ρήματος *εἶμι* = πηγαίνω· πβ. *ἰτέον ἔστί* = πρέπει να πάμε) και σημαίνει αυτόν που είναι ορμητικός, τολμηρός, αυθάδης, αναίσχυντος, θρασύς.

στ. 28. Το *ὄσπίτιν* του στίχου αυτού προέρχεται από τη λατινική λέξη *hospitium*, που σχεδόν αντικατέστησε τη συνώνυμη αρχαία ελληνική λέξη *οἶκος*.

στ. 29. Το ρήμα *πιττακώνω* σημαίνει καταγγέλλω εγγράφως κυρίως ή προφορικώς και προέρχεται από το ουσιαστικό *πιττάκι(ον)* = γραπτό μήνυμα (πρέπει να διαφοροποιείται το

πιττάκειον ρῆμα ἢ το ουσιαστικοποιημένο *πιττάκειον* που χρησιμοποιήσαν αντίστοιχα ο φιλόσοφος Πλάτωνας και ο ποιητής Σιμωνίδης με αναφορά τους στο σοφό «τύραννο» της Λέσβου Πιττακό.

στ. 35. *Καρκατζάς* είναι το κεφάλι (από το *κάρκανο*, το γυμνό κόκαλο της κεφαλής είδους πουλιού).

στ. 36. Η λέξη *ψυχάριον*, είναι υποκοριστικό της λέξης *ψυχή* (πβ. *μάχαιρα* > *μαχαιρίδιον*) και σήμαινε γενικά *ψυχίδιον*, *ψυχούλα*, *ψυχίτσα*. Εδώ πάντως σημαίνει το ανδράποδο, το δούλο.

στ. 38. *τρίκωλα* λέγονταν τα χτυπήματα με μαστίγιο που είχε τρία λουριά· *χαρακτικά* λέγονταν τα χτυπήματα που προκαλούσαν ουλές.

στ. 46. *Δίμιτο* (από το *δύο* και το *μίτος*) λέγεται ο υφασμένος με δύο κλωστές· ο αρχαίος ελληνικός αντίστοιχος όρος ήταν *δίπλαξ*.

στ. 47. *Γυρίν* λέγεται κάλυμμα της κεφαλής (από το ουσιαστικό *γύρος*) – «*μια Πασχαλιά δεν ξέρω*»· (στο κείμενο «*ούκ οίδα Πασχαλίαν*» = δε χάρηκα μια πασχαλιά).

στ. 59. «*Διβλαντάριν τὸ κουτνίν*» λεγόταν το μεσοφόρι «*διβίκιν*» λεγόταν ένδυμα αρχοντικό, ρούχο δίχρωμο (κατά βάση κόκκινο).

στ. 63-65. Εδώ έχουμε ένα ακόμη προσωπικό δεδομένο του ποιητή: έχει τέκνα, αγόρια (*παῖδας*) και κορίτσια (*θυγατέρας*).

στ. 67. *ἐπεντρανίζω* = θωρώ, παρατηρώ.

στ. 68. «*Ματζουκάτος*» λεγόταν ο οπλισμένος με «*ματζούκα*», με ρόπαλο.

στ. 69. ... *ἐγὼ ἤμην εὐγενική*. Το επίθετο *ευγενική* για το οποίο επαίρεται, κατά τον ποιητή, η σύζυγός του δεν είναι (αυτάρεσχος οπωσδήποτε) χαρακτηρισμός κοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά δηλωτικός κοινωνικής διαφοροποίησης (από το επίρρημα *εὖ* και το ουσιαστικό *γένος* – με την έννοια αυτή ο ποιητής είναι «*δυσγενής*» ως *ματζουκάτος* = στρατιώτης οπλισμένος με ματσούκα.

στ. 70. *Ματζουκίνη* ήταν αυτή που είχε καλή καταγωγή και την υπηρετούσαν ίσως ματζουκάτοι.

στ. 72. «*Ποδοκόπιν*» (προτείνεται η γραφή «*παιδοκόπιν*» με αλλαγή του πρώτου συνθετικού της λέξης) λέγεται το φιλόδωρημα που δίνει κάποιος σε κάποιον για υπηρεσία που του προσφέρθηκε με κάποιο κόπο (ή σ' ένα παιδί).

στ. 73. *Σκαφοδούγα* λεγόταν η σκάφη.

στ. 74. *Πυροστάτης* (ή *πυριστάτης* – από τα θέματα του ουσιαστικού *πῦρ* = φωτιά και του ρήματος *ἵττημι* = στήνω) λέγεται η πυροστιά, ένα τρίποδο που χρησιμοποιείται σε τζάκι.

στ. 79. «*Σπέτλον*» λεγόταν ο καθρέφτης.

στ. 80. «*Ρηγλί*» (ή ρήγλα) είναι ο κανόνας, η ρίγα.

στ. 83. «*Στηθαῖα*» (από το στήθος) λέγονται ξύλινα, μετάλλινα ή λίθινα κατασκευάσματα με ύψος περίπου ως το στήθος, τα θωράκια.

στ. 90. *Υποταγή* (από το ρήμα *υποτάσσομαι*) είναι εδώ η εκούσια συγκατάθεση, η υποτέλεια.

στ. 94. «*Κουρατόρισα*» λέγεται αυτή που φροντίζει κάποιον, θηλυκό του «*κουράτωρ*» (από το λατινικό *curator* και αυτό από το ουσιαστικό *cura* = φροντίδα).

– «*Αναπληρέα*» λέγεται αυτή που αναπληρώνει κάποιον στα καθήκοντά του, η αναπληρώτρια, η αντικαταστάτρια (από το ρήμα *αναπληρώνω*).

στ. 95. «*Ναρθήκια*» λέγονται τεμάχια ή σχίζες από νάρθηκα· φυτό που στον κορμό του έχει παχιά εντεριώνη, ψίχα, χρησιμη για κατασκευή πολλών αναγκαίων (για παράδειγμα, για το ναρθήκισμα, δηλαδή για επίδεση τραυμάτων).

– τα *μαλλωτά* ήταν είδος μάλλινης κουβέρτας.

στ. 96. «*Ψιλονήτρια*» λέγεται αυτή που γνέθει σε φιλά νήματα (το δεύτερο συνθετικό της λέξης είναι από τα ρήματα *νέω* και *νήθω* ≡ γνέθω, κλώθω).

στ. 97. ... *άπλώνω τὸ βαμπάκι*. Στο κείμενο η γυναίκα του

ποιητή «*στιβάζει τὸ βαμβάκιν*» για στρώμα· αυτό το στρώσιμο-ξεστρώσιμο προβάλλεται σαν καθημερινή κοπιώδης εργασία, αφού η στρωμνή δεν είναι μόνιμη.

στ. 98. *Προσμονάριος* (από το ρήμα *προσμονῶ* = περιμένω με ελπίδα, πβ. *προσμονή*) είναι αυτός που υπομονετικά περιμένει.

– *Ἐκκλησιάρχης* (από το ουσιαστικό *ἐκκλησία* και το θέμα του ρήματος *ἄρχω* = διοικῶ) λέγεται όποιος έχει τη φροντίδα μιας εκκλησίας, ο εκκλησιάρχης, ο νεωκόρος.

στ. 99. Ο όρος «*κανονάρχης*» είναι εκκλησιαστικός και κοινωνικός· με την πρώτη χρήση είναι εκείνος που στα μοναστήρια επιβλέπει την κανονική εκτέλεση του τυπικού των ιεροπραξιών ή σε ναούς βοηθώντας τον ψάλτη υπαγορεύει μελωδικά τους φαλλόμενους εκκλησιαστικούς ύμνους· με τη δεύτερη χρήση είναι ο υποβολέας, ο εισηγητής κάποιων ενεργειών.

– «*Νοτάρης*» (ή «*νοτάριος*», από το λατινικό *notarius* και αυτό από το ουσιαστικό *nota* = σημείωση, γραπτή πράξη) λεγόταν ο στενογράφος, ο σημειογράφος· στα βυζαντινά χρόνια, κάπως ανάλογα καθήκοντα είχε ο *ταβουλάριος*, δηλαδή ο γραμματοφύλακας ή αρχειοφύλακας (από το λατινικό *tabularius* και αυτό από το ουσιαστικό *tabula* = πίνακας), και στα Επτάνησα ο συμβολαιογράφος λεγόταν «*νοδάρος*». Με όλους αυτούς τους «επίσημους» κοινωνικούς όρους η αυτοπροβαλλόμενη σύζυγος του Πτωχοπροδρόμου ονειδίζει τον «*ανέμελο*» σύζυγό της.

στ. 103. Στο στίχο αυτό *mutatis mutandis* (δηλαδή αν κρατήσουμε κάποια αναλογία) έχουμε δύο γλωσσικές παραβιάσεις, που είχαν επισημανθεί κατά την αρχαιότητα, ο «σολοικισμός» και ο «βαρβαρισμός». Κατά τον Απολλώνιο το Δύσκολο, συγγραφέα του 2^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα, στο έργο του «Περὶ συντάξεως» (198,8) «σολοικισμός» είναι σφάλμα σχετικό με τη σύνταξη των προτάσεων, «βαρβαρισμός» σφάλμα σχετικό με τη χρήση των λέξεων. Συγκεκριμένα εδώ 1) το σαφώς υποθετικό ἂν στη φράση «ἂν οὐκ ἐθάρρεις» συντάσσεται με οριστική παρατατικού, ενώ στην αρχαιότητα το ίδιο ή τα σύνθετά του (ὅταν, ὁπότεν, ἐπεί, ἐπειδάν, ἕως, ἄν, μέχρις ἄν, ἔστε ἂν κ.ά.) συντασσόταν πάντοτε με υποτακτική (το ίδιο και το ἔάν, ενώ ο υποθετικός σύνδεσμος εἰ συντασσόταν με οριστική ή με ευκτική), και 2) το αρνητικό μόριο μὴ συντασσόταν με προστακτική (και σε σπάνιες χρήσεις με υποτακτική), ενώ εδώ συντάσσεται με οριστική παρατατικού. Ωστόσο ο Πτωχοπρόδρομος ούτε «σολοικίζει» ούτε «βαρβαρίζει». Στα χρόνια του ο αρχαϊστικός ζήλος των βυζαντινών συγγραφέων ηθελημένα απαξίωνε τον προφορικό δημώδη λόγο, που κάτω από την κρούστα του «αττικισμού» λειτουργούσε και διαφοροποιούσε την ελληνική γλώσσα χωρίς να μπορεί και να θέλει να ακολουθήσει τη μιμητική χρήση της γλώσσας από τους λογίους· η διαφοροποίησή αυτή έχει την αφετηρία της στους τελευταίους ελληνιστικούς χρόνους με τη διαμόρφωση της λεγόμενης «Κοινής», μιας εξομαλισμένης από διαλεκτικές και άλλες διαφορές χρήσης της ελληνικής γλώσσας, παρά τις συστάσεις των

«αττικιζόντων» συγγραφέων, των οποίων ο γραπτός λόγος είχε μεγάλες διαφορές από τον προφορικό λόγο της εποχής τους· είναι από την άποψη αυτή αξιοσημείωτο ότι τα χριστιανικά ευαγγέλια δεν ενωτίστηκαν για λόγους πρακτικούς τη συντηρητική πρόταση των «αττικιζόντων»· έτσι η συγχωρητική για τους σταυρωτές του φράση του Χριστού «πάτερ ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιῶσι» (με τη χρήση του εξομαλισμένου «οἶδασι» αντί του αττικού «ἴσασι») δεν είναι «βαρβαρισμός», αλλά προσαρμογή του γραπτού λόγου στις ανάγκες της προφορικής επικοινωνίας. Τελικό συμπέρασμα: ο Πτωχοπρόδρομος δεν μπορεί να έρθει σε ρήξη με τη λόγια παράδοση του Βυζαντίου, αλλά και δεν είναι διατεθειμένος να της υποταχθεί· διατηρεί την επαφή του με το λαϊκό λόγο και υιοθετεί σίγουρα διατυπώσεις της δημώδους έκφρασης, χωρίς να πολυνοιάζεται, αν θα του καταλογίσουν αιρετική στάση έναντι των «αττικιζόντων». Βρίσκεται, όπως έχει τονισθεί, στην αφετηρία της νεοελληνικής γλώσσας, που θα εξελιχθεί στους επόμενους αιώνες τόσο της βυζαντινής όσο και της οθωμανικής περιόδου. Τα πτωχοπροδρομικά ποιήματα είναι τα «πρωτόλεια» της νεοελληνικής λογοτεχνίας και πρέπει να είμαστε επιεικείς απέναντι σε γλωσσικές «αδεξιότητες», που μόνο συμβατικά δικαιολογούν το χαρακτηρισμό τους ως «σολοικισμών» ή «βαρβαρισμών».

στ. 104. Ο στίχος αυτός είναι (με κάποια διαφοροποίηση) επανάληψη του στ. 66.

στ. 107. Ο μικροέμπορος λέγεται *κάπηλος*: ο μικροπωλητής, ο μεταπράτης, ο λιανοπώλης, ο γυρολόγος συνδέθηκαν νωρίς με την πανουργία και με τη δολιότητα, αντίθετα με τους *εμπόρους*, δηλαδή με τους μεγαλεμπόρους (γι' αυτό τα αντιστοίχως παραγόμενα ρήματα ακολούθησαν την «τύχη» των ουσιαστικών που είχαν ως αφετηρία τους: έτσι: *έμπορεύομαι* = διεξάγω εμπόριο και ασκώ θεμιτή λειτουργία – *καπηλεύομαι* = εκμεταλλεύομαι, δολιεύομαι).

στ. 108. Το σύνθετο «κουτσοπαρδάλα» έχει ως πρώτο συνθετικό το επίθετο *κουτσός* = ανάπηρος στο πόδι, χωλός, και ως δεύτερο το επίθετο *παρδαλός* = πολύχρωμος και (μεταφορικά) ανώμαλος, ασυνάρτητος. Πβ. τα σύνθετα *κουτσαύτης*, *κουτσόγλωσσος*, *κουτσογράμματα*, *κουτσοδόντης*, *κουτσομπόλης*, *κουτσοπόδης* κ.ά.

στ. 111. *κομπωσιά* είναι η εξαπάτηση.

στ. 112. «*Οφικάτωρ*» (από το λατινικό *obsequior* = ακόλουθος) λεγόταν στους βυζαντινούς χρόνους αυτός που ακολουθούσε κάποιον τιμητικά ή για να είναι ασφάλειά του, και *όφικιν* (από το λατινικό *obsequium* = ακολουθία) η ακολουθία για τους ίδιους με τους παραπάνω λόγους. Η υιοθέτηση λατινικών όρων από την ελληνική γλώσσα δεν πρέπει να παραξενεύει: ως τα χρόνια του Πτωχοπροδρόμου έχει περάσει χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από μια χιλιετία συγχρωτισμού Ελλήνων και Ρωμαίων. Τα αμοιβαία δάνεια ήταν αναπόφευκτα και

ωφέλιμα για δότες και λήπτες: αναμφισβήτητα η ελληνική γλώσσα ως περισσότερο καλλιεργημένη έδωσε περισσότερα απ' όσα πήρε.

– Με το στίχο αυτό ολοκληρώνεται το «κατηγορητήριο» της κυρίας Πτωχοπροδρόμου, που έχει αρχίσει στο στ. 42, αλλά δεν τελειώνει: θα συνεχισθεί και στους στ. 142-154.

στ. 121-122. Στους στίχους αυτούς με τη λέξη *φλυαρίες* αποδίδονται οι συνώνυμες λέξεις *λήρος* και *φληναφία*.

στ. 126. *Κουβούκλι* (από το λατινικό *cubiculum*) λέγεται ο κοιτώνας, ο θάλαμος (και κάθε μικρός θόλος που στηρίζεται με λεπτούς κίονες, όπως το «κουβούκλιο» του Επιταφίου που στήνεται σαν κενοτάφιο της Μ. Παρασκευής στους χριστιανικούς ναούς. [*Σημ. πβ. *κουβούκλιον* Αγ. Δημητρίου και *κουβουκλήσιος*, αξίωμα Ιωάννη Καμινιάτη].

στ. 127. ... *μουλώνεται και κρύπτεται*. Ο ποιητής χρησιμοποιεί το ρήμα *μουλλώνεται* = *μουλαρώνει*.

στ. 134. *Προπομποί* (από την πρόθεση *άπο* και το ουσιαστικό *πομπός*) λέγονται όσοι στέλνονται πριν από την άφιξη κάποιου, συνήθως επίσημου προσώπου, για να την αναγγείλουν. *Ραβδοῦχοι* (από το ουσιαστικό *ράβδος* και το θέμα του ρήματος *έχω*, πβ. *εύνοῦχος*, *κληροῦχος*, *τροπαιοῦχος* κ.ά.), λέγονταν όσοι είχαν ράβδους ως διακριτικά αξιώματος ή (εδώ) ως συνοδοί κάποιου επισήμου. *Σκηπτροφόροι* (από το ουσιαστικό *σκηπτρον* και το θέμα του ρήματος *φέρω*, πβ. *σημαιοφόρος*,

ἀχθοφόρος, ὄπωροφόρος κ.ά.).

στ. 136. Σφενδονήτες λέγονταν στρατιώτες που ήταν οπλισμένοι με σφενδόνα.

– Τα παλικάρια λέγονται ἄγουροι, δηλαδή εύρωστοι νέοι (ίσως όπως τα άγουρα φρούτα, τα άωρα).

στ. 138. Η οἶνοποσία λέγεται φιλοπότιν.

στ. 144. Η γυναίκα λέει στο ποίημα ότι δεν είναι «σθλαβοπούλα» και «μισθάρμισσα». Το πρώτο είναι υποκοριστικό θηλυκό του σθλάβος > σκλάβος, σλάβος και το δεύτερο θηλυκό του μίσθαρνος = αυτός που εργάζεται με μισθό ή αυτός που αναλαμβάνει με αμοιβή να κάνει μια εργασία χωρίς να τον νοιάζει η ηθική βάση της (από το ουσιαστικό μισθός και το θέμα του ρήματος ἄρνυμαι = παίρνω – από εδώ το ρήμα μισθαρνώ = πληρώνομαι για κάτι που κάνω, καλό ή κακό, είμαι «μίσθαρνον ὄργανον».

στ. 146. Τα τρόφιμα τ' αφάνισες... στο ποίημα «τα βρώσιμα ἐπεκύρωσας»· το ρήμα ἐπικηρῶ είναι σύνθετο από την πρόθεση ἐπί και το ρήμα κηρῶ = φέρνω το θάνατο (πβ. κήρ = θάνατος, κηραίνω = φθείρω, βλάπτω, καταστρέφω).

στ. 147. ...με κατάντησες ἔρμη· στο ποίημα «ἐποίχες με ἔρημίτριαν», ὅπου το ρήμα, διατηρούμενο αυτούσιο στην ποντιακή διάλεκτο, είναι τύπος του ρήματος ποιῶ: πεποίηκα, ἐπεποιήκειν, ἐποίηκα· το ἔρημήτρα είναι θηλυκό του ἔρημίτης (με την έννοια αυτός που δεν έχει κανένα υλικό μαζί του, όταν

φεύγει να μείνει στην ἔρημο).

στ. 152. Το πόμπευμα είναι πομπή (με επιδεινωμένη έννοια), η διαπόμπευση.

στ. 154. «Κουδούπα» λεγόταν ο ξύλινος κουβάς νερόμυλου. Εδώ σημαίνει το κεφάλι.

στ. 155-156. Ανάμεσα στους στίχους αυτούς δημιουργείται συντακτική ανωμαλία: προηγείται μια μετοχική πρόταση με εξυπακουόμενο υποκείμενο της μετοχής «λαλούσα» το η «γυνή» και δεν έχει υποκείμενο ίδιο με τη ρηματική φράση «εἶχον βουλήν»· ἔτσι η ονομαστική μένει σαν «ονομαστική ἀπόλυτη»· αυτό θα θεραπευόταν με την πολύχρηστη γενική ἀπόλυτη της αρχαίας ελληνικής (λαλούσης τῆς γυναικός) ή με αναλυμένη ισοδύναμη χρονική πρόταση (ὅτε ἐλάλει ἡ γυνή).

στ. 158-171. Στους στίχους αυτούς ο ποιητής διατυπώνει τον εσωτερικό μονόλογό του, για να τον συνεχίσει στους στ. 175-177.

στ. 158. ...καθίζου σίγηρός σου = τη σιωπή σου κράτα.

στ. 161. ...ὡς εἶσαι γέρων καὶ κοντός. Αυτοπεριγραφόμενος ο Πτωχοπρόδρομος μας δίνει κι άλλο προσωπικό δεδομένο του: έχει προχωρημένη ηλικία και το σωματικό ύψος του είναι κοντό.

στ. 164. ... νὰ τὴν περιτραλίσῃς = να την φοβίσεις.

στ. 165. *Καμελαύχιν* ήταν είδος καλύμματος κεφαλής· ο τύπος αυτός είναι ίσως λαϊκή διασκευή του τύπου *καλυμαύχιον* (από τα ουσιαστικά *κάλυμμα* και *αύχην* = σβέρκος), που είναι μαύρο κάλυμμα της κεφαλής των κληρικών της ορθόδοξης χριστιανικής εκκλησίας· είναι ψηλό, κυλινδρικό και καταλήγει σε κωνοειδή κορυφή.

στ. 194. *Χωριούτσιον* (υποκοριστικό της λέξης *χωρικός*, που εκτός από την κυριολεκτική χρήση του, δηλαδή κάτοικος χωριού, έχει και μεταφορικές, συχνά ονειδιστικές χρήσεις, όπως *χωριάτης* = αγροίκος, *ακαλλιέργητος* πνευματικά, *ηλίθιος* – πβ. αντιθέτως τη λέξη *άστειος*, από το *άστν* = πόλη, με τη σημασία του καλλιεργημένου, του ανθρώπου με ευτραπελία, με χιούμορ). Αφού έγινε αναφορά σ' αυτόν τον πολυσήμαντο ξενικό όρο, πρέπει να συστήσω πρώτα μια δυσεύρετη ίσως μεταφρασμένη στα ελληνικά εργασία του *Robert Escarpit* που έχει εκδοθεί στη σειρά *Que sais-je?* (= Τι πρέπει να ξέρω) των εκδόσεων Ιωάν. Ν. Ζαχαροπούλου, και έπειτα το έργο του Ιωάν. Σ. Τουλουμάκου «*Τρόποι ζωής και χιούμορ των Αρχαίων Ελλήνων*», που εκδόθηκε στη σειρά «*Αρχαίοι συγγραφείς*» των Εκδόσεων ΖΗΤΡΟΣ το 2003.

– *Νινίτσιν* είναι υποκοριστικό της λέξης *νινίον* = μικρό παιδί.

στ. 197. «*Αλαζοφαρδεύω* » (από το *ύλάσσω* = γαβγίζω και *φαρδύς*) = φωνάζω άστοχα.

στ. 203. *Άρμάριν* λέγεται η ντουλάπα ως οφιοθήκη ή ως

ματιοθήκη. Η λέξη έχει λατινική προέλευση (*armarium* = αποθήκη όπλων, από το ουσιαστικό *arma* = όπλα). Πάντως κατά το «*Ετυμολογικόν το μέγα*» (146) του 11^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα «*τὰ λεγόμενα παρ' ἡμῖν ἀρμάρια ἐρμάρια ὀφείλουσι λέγεσθαι*».

στ. 216-218. Εδώ έχουμε ακραίο αυτοσατιρισμό: ο Πτωχοπρόδρομος-πατέρας αφήνει το ενδεχομένως ετοιμοθάνατο παιδί του, πάει να βολέψει την πείνα του και γυρίζει, για να παραστήσει τον θρηνούντα. Βέβαια έχουμε *mutatis mutandis* το προηγούμενο της περίπτωσης του βασιλιά της Τροίας Πριάμου, που όταν πάει στο ελληνικό στρατόπεδο να πάρει από τον Αχιλλέα το πτώμα του σκοτωμένου γιου του Έκτορα, στρώνεται σε φαγητό από κοινού με τον φονιά του παιδιού του (Ιλιάδα, Ω, 518-642) υπογραμμίζοντας ότι «*οὐδὲν κύντερον γαστρός*» (= τίποτε δεν είναι πιο σκυλίσιο από την κοιλιά). Ας προσθέσω εδώ και κάτι από τη λεγόμενη «λαϊκή θυμοσοφία», συγκεκριμένα από την τούρκικη πέρα από την παρήχηση των δύο λέξεων *gari* (= η σύζυγος) και *garni* (= η κοιλιά) αξιολογήστε τη «σύγκριση»: *garim yakin, garnim daha yakin* (= η γυναίκα μου είναι κοντά, η κοιλιά μου είναι πιο κοντά).

στ. 235. *Μονόκυθρο* λεγόταν είδος φαγητού που έβραζε σ' έναν και τον ίδιο «*κύθρο*», δηλαδή χύτρα.

στ. 246. «*Σκλαβώνικο*» λεγόταν κάποιο είδος ενδυμασίας, που πιθ. φορούσαν οι Σκλάβοι > Σλάβοι.

στ. 247. «Μανδίν» λεγόταν κάποιο είδος εσάρπας γυναι-
κειάς.

στ. 239. κουβούκλι εδώ είναι το δωμάτιο.

στ. 248. «Σκαράνικο» λεγόταν είδος κτενίσματος και ένα
ψηλό άσπρο τουρμπάνι.

στ. 251. Η φράση «δέμνε κυριδάτον» σημαίνει «δώσε μου
ελεημοσύνη» και είναι ίσως παραφθορά από κάποια βαλκανική
γλώσσα. [*Σημ. πιθ. <do me, πβ. επιγρ. κατακομβών: da mi
vino].

στ. 252. «σάμνε» σημαίνει «ελέησέ με».

– Το «ντόμβρε» είναι κάποια επαιτική φράση. [*Σημ. πιθ.
σλαβ. επίρ. dobre].

– Το «στειροπορτέω» σημαίνει στέχομαι μπροστά στην
πόρτα και περιμένω.

στ. 257. Η λέξη «καράνος» έχει σλαβική προέλευση (karan
λέγεται ο αμαρτωλός που βρίσκεται σε κατάσταση μετάνοιας).

– Η λέξη «πελεγρίνος» σημαίνει προσκυνητής. [*Σημ. ιδί-
ως των Αγίων Τόπων].

στ. 271. Ο άρχοντας στο στίχο αυτό λέγεται «αύτάναξ»
(από τα *αυτόξ* = ο ίδιος και *άναξ* = βασιλιάς), λέξη συνώνυμη
με το *αύτοκράτωρ* (από τα *αυτόξ* και το θέμα του ρήματος
κρατώ = εξουσιάζω).

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΠΟΙΗΜΑ Β'

Του̅ αυτού̅ ει̅ς τον̅ Σεβαστοκράτορα

στ. 1. *Άφέντη μου...* Η λέξη στο πρωτότυπο είναι *αύθεντης*,
που είναι συνεσταλμένος τύπος του *αύτοέντης* (αυτός που κά-
νει κάτι με τα ίδια τα χέρια του, ο αυτόχειρας, ο φονιάς): στη
σημασιολογική εξέλιξή του ο όρος σήμαινε τον πρωτουργό μιας
πράξης, τον απόλυτο κύριο και δεσπότη (πβ. το ρήμα *αύθεντέω*
= αυτοδικώ, έχω εξουσία πάνω σε κάποιον -- ο απόστολος
Παύλος στην Προς Τιμόθεον Α' επιστολή του (β, 12) λέει:
γυναικι̅ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός = δεν
επιτρέπω στη γυναίκα να διδάσκει τον άντρα και να έχει εξου-
σία πάνω του). Η ετυμολογική διαφάνεια (πβ. και *αύθεντία* =
απόλυτη κυριαρχία, εξουσία) του όρου αφέντης συνδυάστηκε με
τον τουρκικό όρο *efendi* = κύριος (πβ. *efendim* = κύριέ μου,
αφέντη μου).

στ. 2. Από τα επίθετα του στίχου αυτού 1) το πρώτο στο
πρωτότυπο είναι το *πένης* (= φτωχός) και είναι ομόρριζο με το
ρήμα *πένομαι* = είμαι φτωχός -- όχι όμως *πτωχός* = επαίτης
(που με ετεροιωμένο θέμα είναι ομόρριζο με το ρήμα *πτήσω* =
ζαρώνω), με το ουσιαστικό *πενέστης* = δουλοπάροικος στην

ΠΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Πρόλογος
ΝΙΚΟΥ Δ. ΒΑΡΜΑΖΗ

Εισαγωγή
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Μετάφραση, σχόλια
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΡΟΣ

2020